

36. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA 2023

Zöld stratégiák a COVID-19 járvány idején

*Hazai zöld szervezetek elérésének és narratívájának változása 2020 és
2022 között*

Jelige: DDP208

Lezárás dátuma: 2023. január 5.

Rezümé

A COVID-19 járvány gyökeresen átformálta a 2018-ban színre lépő kortárs klímamozgalmak mozgásterét. A tanulmány célja feltárni, hogy a pandémiás évek hogyan hatottak a hazai új generációs zöld szervezetek mobilizációs erejére és diskurzusára. A dolgozat a modern ökológiai mozgalmiság szakirodalmából indul ki és bemutatja a 2018-2019-es évek tüntetéshullámának történetét, kontextusát, megkülönböztető jellemvonásait és hazai megjelenését. Ezután nyolc félig strukturált interjút rögzít a Greenpeace Magyarország Egyesület, a Fridays For Future Magyarország, az Extinction Rebellion Magyarország és a Zöld Fiatalok Egyesület Pécs szervezetek két-két képviselőjének bevonásával. Az interjúkat Braun és Clarke (2006) módszertanához igazodva tematikusan elemzi, valamint mindezt kiegészítve statisztikai adatgyűjtést végez. A mobilizációs erőt vizsgálva a tanulmány a diverz tevékenységi kör, a jól kommunikálható eredmények és a strukturált működés fontosságát hangsúlyozza, illetve rámutat, hogy a Greenpeace Magyarország Egyesületen kívül egyik vizsgált szervezet se tudott sikeresen alkalmazkodni a COVID-19 járvány képezte új realitáshoz. A hazai zöld aktivizmus diskurzusában a dolgozat három tematikus egységet azonosít – a pandémia és az ökológiai válság kapcsolatát, a járvány gazdasági hatásait és társadalmi következményeit – és arra jut, hogy míg a globalizáció és sérülékenység összefüggéseit, valamint a lokális és globális együttműködés fontosságát a kijelölt szervezetek hasonlóan értékelik, addig a posztpandémiás gazdasági helyreállítás elvi megközelítéseit, illetve a járvány szolidaritásra és nemzetközi kooperációra gyakorolt hatásait tekintve eltérő nézőpontok fogalmazódnak meg. A kutatás a szakirodalom első eleme, amely a magyarországi kortárs zöld aktivizmus és a COVID-19 válság összefüggéseit vizsgálja. Továbbfejlesztési lehetőségként tekint az elemzés egy-egy specifikus területének mélyebb feltárására, más államok zöld szervezeteinek bevonásával egy összehasonlító kutatás készítésére, továbbá a kutatói elfoglaltságot kiküszöbölendő társszerzők bevonására.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	1
2. Szakirodalmi áttekintés.....	2
2.1. Modern zöld mozgalmiság története 2018-ig.....	2
2.2. A 2018-2019-es tüntetéshullám: paradigmaváltás a zöld aktivizmusban?.....	5
2.3. Új zöld mozgalmak Magyarországon.....	9
2.4. A COVID-19 válság hatása az ökológiai mozgalomra	11
3. Módszertan.....	13
3.1. Interjúfelvétel menete	13
3.2. Interjúk tematikus elemzése	15
3.3. Módszertan limitációi	17
4. Vizsgált zöld szervezetek elérésének és működésének változása (2020-2022).....	18
4.1. Járvány alatti tevékenység sikere	18
4.2. Társadalmi és pénzügyi bázis változása	21
4.3. Önkéntesek, szervezők és fizetett stáb aktivitása	24
4.4. Belső hatékonyság és csoportkohézió alakulása	26
5. Vizsgált zöld szervezetek narratívája	28
5.1. Az ökológiai válság és a COVID-19 válság viszonya.....	29
5.1.1. A két válság absztraktsága és összetettsége.....	29
5.1.2. A két válság érzékelt távolsága.....	30
5.1.3. Az ökológiai válság normalizálódása	31
5.2. COVID-19 válság gazdasági hatásai	32
5.2.1. Sérülékeny ellátási láncok és helyi önellátási törekvések.....	32
5.2.2. Posztpandémiás gazdasági elképzelések.....	33
5.3. COVID-19 válság társadalmi és politikai hatásai.....	35
5.3.1. Emberi közösségek erősödése vagy aprózódása?	35
5.3.2. Globális egyenlőtlenségek mélyülése vagy tompulása?	37
5.3.3. Mikro- és makroszintű összefogás szükségessége.....	38
6. Konklúzió	39
Jegyzetek	42
Mellékletek	43
Táblázatok	43
Interjú vezérfonal.....	47
Irodalomjegyzék.....	48

1. Bevezetés

A 2018-2019. év tüntetéshulláma új fejezetet nyitott a modern zöld mozgalmiság történetében. A Fridays For Future és az Extinction Rebellion mozgalmak fémjellezte aktivizmus a klímaváltozást jelenleg is zajló katasztrófaként keretezte, követeléseit a nemzetközi fórumok helyett az állami döntéshozók felé intézte, érveit az elsöprő tudományos konszenzussal támasztotta alá, kommunikációjában erősen építkezett érzelem- és identitásközpontú elemekre és nyílt konfrontációt vállalt a rendszerrel. A két mozgalom a megalakulásukat követő egy évben világszerte milliókat mozgósított és a klímaváltozás kérdéskörét a közbeszéd központi témájává tette (Barclay és Resnick, 2019; Global Climate Strike, 2019; Taylor, Watts és Bartlett, 2019). 2019 első felében a Fridays For Future-nek és Extinction Rebellion-nek Magyarországon is létrejöttek helyi csoportjai és eddigi legnagyobb eseményükön, a 2019. szeptemberi globális klímahéten sokezer fiataalt mobilizáltak (Horváth, 2019; InfoRádió, 2019).

A COVID-19 járvány pandémiává terebélyesedése és a drasztikus korlátozó intézkedések újszerű kihívások elé állították az új generációs ökológiai mozgalmakat. A dolgozat két kérdésre keresi a választ: a pandémiás időszakban (1) miként alakult az új generációs magyarországi zöld szervezetek mobilizációs ereje, illetve (2) milyen narratíva mentén foglalták keretbe a járvány és az ökológiai válság összefüggéseit. A modern zöld mozgalmiság irodalmára támaszkodva először bemutatja a 2018-2019-ben lezajló paradigmaváltást, amely a Fridays For Future és az Extinction Rebellion létrejöttéhez vezetett, majd áttekinti a COVID-19 válság fiatal zöld csoportokra gyakorolt hatását feldolgozó esettanulmányokat. A tanulmány ezt követően a Greenpeace Magyarország, a Fridays For Future Magyarország, az Extinction Rebellion Magyarország és a Zöld Fiatalok Egyesület Pécs szervezetek két-két képviselőinek részvételével nyolc félig strukturált interjút rögzít, amelyeket Braun és Clarke (2006) módszertana szerint tematikusan elemez. A tematikus elemzést a kijelölt négy szervezet elérésre vonatkozó statisztikai adatgyűjtés egészíti ki.

A tanulmány relevanciáját az adja, hogy megírása pillanatában nem létezett olyan tudományos munka, amely a magyarországi új generációs ökológiai mozgalmiság és a COVID-19 válság összefüggéseit vizsgálta volna. A témában rendelkezésre álló nemzetközi szakirodalom is töredékes. Eredményeit a dolgozat két részben találja. A mobilizációs erő alakulásának vizsgálatakor arra jut, hogy miközben a Greenpeace Magyarország Egyesület szervezetiileg sikeresen alkalmazkodott a pandémia realitásához, a három fiatal zöld mozgalom az *output*, *online* követőtábor, szervezői aktivitás, önkénteskoordináció és csoportkohézió terén egyaránt

komoly nehézségekbe ütközött. Ennek háttérében a diverz tevékenységi kör és jól kommunikálható eredmények hiányát, illetve a rendszeres munkavégzés jelentette rutin megszűnését azonosítja. Az eredmények bemutatásának második részében a tanulmány rekonstruálja a hazai zöld aktivizmus COVID-19 járványhoz kötődő narratíváját és az interjúk szövegében három tematikus egységet ír le. Az első tematikus egység az ökológiai válság és a pandémia viszonyával foglalkozik, kidomborítva az ökológiai kihívások absztrakt és összetett természetét, az egyén által érzékelt nagyobb távolságát és a körülötte folyó diskurzus normalizálódását. A második és harmadik tematikus egységek a pandémia gazdasági és társadalmi hatásait veszik sorra. A legfőbb kérdések, amelyeket érintenek a globalizáció, lokalizáció, sérülékenység, együttműködés és társadalmi szolidaritás.

A dolgozat szakirodalmi áttekintéssel kezdődik (2. fejezet), ahol először a modern ökológiai mozgalmisság történetét tekinti át a hatvanas évek és 2018 között (2.1. fejezet), majd a 2018-2019-es tüntetéshullám tanulságaira tér ki (2.2. fejezet). Ezután bemutatja az új zöld mozgalmak magyarországi csoportjait (2.3. fejezet), végül pedig ismerteti a COVID-19 válság ökológiai aktivizmusra gyakorolt hatásairól szóló irodalmat (2.4. fejezet). A 3. fejezet a kutatás módszertanát vázolja, azaz az interjúk megszervezésének, lebonyolításának (3.1. fejezet) és feldolgozásának menetét (3.2. fejezet), valamint az alkalmazott módszer limitációit (3.3. fejezet). A 4. és az 5. fejezet a kutatás eredményeit tárgyalja. A 4. fejezetben a négy kiválasztott szervezet elérésének és működésének változásait tárja fel hét szempont szerint: *output* (4.1. fejezet), *online* követőtábor, pénzügyi háttér (4.2. fejezet), stáb aktivitása, önkénteskoordináció (4.3. fejezet), csoportkohézió és belső hatékonyság (4.4. fejezet). Az 5. fejezet végezetül a hazai új generációs ökológiai aktivizmus pandémiához köthető diskurzusát rekonstruálja a következő három tematikus egység szerint csoportosítva: a COVID-19 válság és az ökológiai válság összefüggései (5.1. fejezet), illetve a járvány gazdasági (5.2. fejezet) és társadalmi (5.3. fejezet) hatásai.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. Modern zöld mozgalmisság története 2018-ig

A 2018-2019-es zöld mozgósítást tárgyaló szakirodalom fő hiányossága, hogy kevés figyelmet fordít az új generációs zöld mozgalmak megjelenésének kontextusára. Ahogy de Moor és mtsai. (2021, o. 621.) is megfogalmazza, mivel az új zöld mozgalmak „nem társadalmi és történelmi vákuumban jönnek létre, közelebbi megfigyelés szükséges, hogy megértsük, mi az, ami valóban új bennük”. E fejezet célja betölteni az említett vákuumot és

végigkövetni a Greta Thunberg svéd diákaktivista 2018-as színre lépéséhez vezető utat. A következőkben tehát a hatvanas évekig visszanyúlva tekintem át a modern zöld mozgalom történetét (Lallanilla, 2018), külön figyelmet fordítva a mögöttes szellemi térben végbemenő változásokra.

A modern zöld mozgalom formálódása olyan nagy hatású szerzőkhöz és szellemi műhelyekhez köthető, mint Rachel Carson, Barry Commoner, Arne Næss és a Római Klub (Boda, 2004; Schreurs és Papadakis, 2020). A hidegháborús kontextus jelentős szerepet játszott az ökológizmus kialakulásában, ugyanis a tömegpusztító fegyverek rémképe a természeti katasztrófákról való gondolkozást átfogó, globális keretbe foglalta (Cassegård és Thörn, 2018). A felsorolt munkákra építkezve és a hatvanas évek új társadalmi mozgalmainak szellemiségéből merítkezve a zöld mozgalom korai képviselőit rendszerelméletben gyökeredző holisztikus látásmód jellemezte (Jamison, 2010). A főként alulról szerveződő ún. *grassroots* csoportok intellektuális jelleget öltöttek és tevékenységüket a szigorúan vett természetvédelmi kérdések határozták meg, mint a víz- és levegőszennyezés, a savas esők, illetve az élőhelyek pusztulása (Schreurs és Papadakis, 2020). Mindez – az újbaloldalisággal való összefonódásból kifolyólag – kiegészült a nukleáris leszerelés, az atomenergiaellenesség és a háborúellenesség gondolatával.

A zöld mozgalmak intézményesülése már a hatvanas-hetvenes években elkezdődött. A folyamat fontos mérföldkövei voltak a World Wide Fund (WWF), a Föld Barátai, a Greenpeace, illetve az első zöld pártok megalakulása (Schreurs és Papadakis, 2020). Az ökológiai gondolat belépett a formális politika világába és gyorsan transznacionalizálódott. Az újonnan létrejött nemkormányzati szervezetek (NGO-k) munkájának koordinálásához és nemzetközi döntéshozatalba való becsatornázásához elsősorban a Természetvédelmi Világszövetség (International Union for Conservation of Nature, IUCN) és az ENSZ szolgáltak fórumként. Ezáltal a zöld NGO-k képessé váltak a politikai napirend befolyásolására, az állami/intézményi politikák megváltoztatására és a nemzetközi egyezmények tartalmi alakítására (Boda, 2004). Ezt láhattuk megvalósulni az ENSZ 1972-es stockholmi világkonferenciáján, az 1989-ben életbe lépő montreali jegyzőkönyvben, az 1992-es Rio de Janeiro-i Környezet és Fejlődés Világkonferencián és az 1997-ben elfogadott kiotói jegyzőkönyvben.

Az nyolcvanas-kilencvenes évekre a környezetvédelem a politikai napirend élére került és neoliberális keretbe ágyazódott (Schreurs és Papadakis, 2020). A zöld téma *mainstream*mé válása nem kis részben volt tulajdonítható az IUCN és WWF „*World Conservation Strategy*”

című anyagában népszerűsített „fenntarthatóság” és „fenntartható fejlődés” diskurzusnak (Boda, 2004). A nyugati világ domináns zöld szervezetei mindinkább összefonódtak a döntéshozattal; a tudomány és a politika, illetve az akadémiai és a vállalati szféra közötti határok elmosódtak (Jamison, 2010). A környezetvédelem és a gazdasági növekedés narratív értelemben összeegyeztethetővé váltak, amelyet jól példáz, hogy ebben az időszakban különösen népszerűek lettek az éghajlatváltozás piaci alapú megoldásai (pl. *fair trade*, *debt-for-nature swap*, kibocsátáskereskedelem, vállalatok szankcionálása) és az egyéni szintű cselekvésformák (Swyngedouw, 2010). Többen érvelnek úgy, hogy a kilencvenes évekre a környezetvédelem a technokrata politizálás mindennapjainak részévé vált, avagy a posztpolitika világába terelődött, ezzel megfosztva a mozgalmat transzformatív potenciáljától és depolitizálva a lakosságot (Swyngedouw, 2010; Hammond, 2018; Kythreotis és *mtsai.*, 2021).

A kilencvenes években folyamatosan gyarapodott a környezetvédelmi rezsim kritikusainak tábor, amelyet Jamison (2010) két csoportra oszt. Az első a klímaszkeptikusok tábor, amely az éghajlatváltozás súlyosságát, antropogén eredetét vagy akár magát a létezését kérdőjelezi meg. A klímaszkepticizmus térnyerése elsősorban az Egyesült Államokban volt megfigyelhető és szorosan összefüzdött a nyolcvanas évek neokonzervatív fordulatával (McCright és Dunlap, 2010). A domináns megközelítéssel szemben fellépő második csoport globalizációkritikára – olykor antikapitalizmusra – és az ún. klímaigazságosságra (az ökológiai változást társadalmi igazságossággal összekötő eszmére) épül. A diskurzus meggyökeresedése az alávetett (*subaltern*) rétegek növekvő hangjának és a posztmodern filozófiai irányzatok terjedésének volt köszönhető. Globalizációkritikus és klímaigazságossági mozgalmak a kilencvenes évektől a Globális Észak és Globális Dél államaiban egyaránt létrejöttek (Pettit, 2004). Fontos azonban hozzátenni, hogy e gondolkör ekkor koránt sem lehetett egységesnek nevezni, és az erre szerveződő aktivizmus egészen a közelmúltig nem tudott számottevő hatást gyakorolni a politikai döntéshozatalra¹ (Jamison, 2010; Schreurs és Papadakis, 2020).

A modern ökológiai gondolat neoliberalizálódása, mint láthattuk, közvetve hozzájárult alternatív tudásminták kifejlődéséhez. A 2000-es évek globális környezetpolitikai kudarcai tovább növelték a társadalmi feszültséget. A nemzetközi klímamobilizáció fordulópontját a szakirodalom 2009-re teszi (Cassegård és Thörn, 2018; de Moor és *mtsai.*, 2021; Keller és Bornemann, 2021). Az ökológiai válság súlyosságáról ekkor már elsőprő volt a tudományos konszenzus, a kiotói jegyzőkönyv kudarca beigazolódni látszott és a 2009-es koppenhágai

konferencia (COP 15) se eredményezett ambiciózus nemzetközi környezetpolitikát (de Moor és mtsai., 2021). Ahogy Wahlström, Wennerhag és Rootes (2013) rámutatnak, a COP 15 konferenciát kísérő tömegmegmozdulásokon a domináns technokrata és individualizáló narratíva ugyanúgy jelen volt, mint a klímaigazságosság gondolata. A következő években a zöld mozgalom visszahúzódott és klímáborok keretében átfogóan újragondolta és egységesítette ideológiai és stratégiai alapvetéseit (Cassegård és Thörn, 2018).

A visszahúzódás nyomán a 2010-es évek ökológiai mozgalmiságát egyfajta átmenetiség jellemezte. A tömegmegmozdulásokat az ún. *do-it-yourself* aktivizmus váltotta fel azzal az alapvető céllal, hogy a rendszerre közvetlenül hasson akár fenntartható egyéni életvitelre való áttállással, akár szennyező ipari létesítmények elfoglalásával (pl. Ende Gelände, Occupy) (Doherty, de Moor és Hayes, 2018). Egy másik figyelemre méltó változás az évtizedben, hogy a klímaigazságosság gondolata többé nem megosztotta, hanem összefűzte az ökológiai mozgalmat. A 2013-as varsói (COP 19) és a 2015-ös párizsi (COP 21) konferenciát övező nemzetközi megmozdulások központi szlogenje már a klímaigazságosság volt (Cassegård és Thörn, 2017). Így jutottunk el a 2018-2019-es évek globális tüntetéshullámához, amely látszólag fenekestül felforgatta az ökológiai aktivizmus napirendjét, ám a 2010-es évek szellemi átmenete nélkül nem szerveződhetett volna meg. A következő fejezet a Thunberg fellépését követő fejleményekbe enged betekintést, illetve leltárba szedi a kortárs zöld mozgalmak újdonságot jelentő jellemvonásait.

2.2. A 2018-2019-es tüntetéshullám: paradigmaváltás a zöld aktivizmusban?

A 2018-2019-es évek zöld aktivizmusát többen az ökológiai mozgalom legújabb korszakának nyitányaként ünnepelték. Az időszakot meghatározó két legjelentősebb erő a nemzetközi diáktüntetéseket összefogó Fridays For Future (FFF) és a látványos közvetlen akciókkal fellépő Extinction Rebellion (XR) voltak. A globális diáksztrájkhullám kezdete 2018 augusztusára tehető, amikor Thunberg a svéd parlament előtt „*Skolstrejk för klimatet*” („*iskolasztrájk a klímáért*”) néven heti demonstrációt indított, hogy a közeledő választáson a döntéshozók súlyához mérten kezeljék az éghajlatváltozást (Fridays For Future, 2022b). Színre lépése fiatalok ezreit inspirálta: 2018 szeptemberében Svédországban megalakult az FFF mozgalom (Kühne, 2019), majd a következő hónapokban világszerte számtalan kisebb-nagyobb alulról szerveződő csoport jött létre², amelyekben közös volt Thunberg kampánya és a polgári engedetlenség mint cselekvési forma melletti elköteleződés³. Az első globálisan összehangolt eseményre 2019 márciusában került sor, az eddigi legnagyobb 2019. szeptemberi sztrájkhullám

(Global Week for Future) pedig 150 országból különböző becslésekre hagyatkozva 4-8 millió embert mobilizált (Barclay és Resnick, 2019; Global Climate Strike, 2019; Taylor, Watts és Bartlett, 2019). Az FFF szervezetté tette a társadalom megmozdulását és sikere további fiatalokat tömörítő csoportok létrejöttét segítette, mint a Zero Hour, a One Up Action és a Sunrise Movement (Kythreotis és *mtsai.*, 2021).

A 2018-2019-es évek másik mértékadó mozgalma az XR volt. A csoport 2018 októberében szerveződött, amikor aktivistái a londoni parlament előtt felolvasták a „*lázadás nyilatkozatát*” („*Declaration of Rebellion*”) (Extinction Rebellion, 2022a). A következő időszakból az XR nevéhez az útblokádoktól kezdve a látványos köztéri performanszokon keresztül a faültetésig a legkülönbözőbb megmozdulások kötődtek (de Moor és *mtsai.*, 2021). Általánosságban elmondható a szervezetről, hogy célja az ökológiai válság tükrében erőszakmentes közvetlen akciókon és kollektív polgári engedetlenségi megmozdulásokon keresztül azonnali cselekvésre bírni a kormányokat és érvényesíteni a társadalmi igazságosság eszméjét (Extinction Rebellion, 2022a). Noha tevékenysége a mai napig az Egyesült Királyságban koncentrálódik, a tanulmány megírásának pillanatában az XR 86 országban volt jelen összesen 1 208 helyi csoporttal (Extinction Rebellion, 2022b). A közös társadalmi vízió mellett a globális mozgalmat három átfogó követelés és egy tízpontos értékrend köti össze (Extinction Rebellion, 2022a).

A szakirodalmat szintetizálva az FFF és az XR által képviselt zöld aktivizmus és a korábbi évtizedek ökológizmusa között öt ponton vonható különbség. A 2018-2019-es mozgalmiság első megkülönböztető jegye a klímaváltozás biztonsági kihívásként való értelmezése. E narratíva megképzésére korábban is láthattunk kísérleteket, ám sikeres biztonságiasításról 2018 előtt nem beszélhetünk (lásd: Huntjens és Nachbar, 2015; Barnhoorn, 2019). Thunberg a Világgaazdasági Fórum 2019-es davosi csúcstalálkozóján elmondott beszédének szókészlete (Workman, 2019), illetve az FFF és az XR kommunikációjában a „klímaválság” és „klímavészhelyzet” kifejezések tudatos használata (Extinction Rebellion, 2022c; Fridays For Future, 2022a) arról tanúskodnak, hogy a fiatal mozgalmak az ökológiai kérdéseket illetően biztonsági nyelvezetre tértek át (Isacson, 2020). Az apokaliptikus keretezésről, amely Swyngedouw (2018) szerint a modern zöld aktivizmus korábbi paradigmájának sarokköve volt főként az XR ún. posztapokaliptikus narratívára tért át (Stuart, 2020). A posztapokaliptikus diskurzusban az ökológiai válság már nem egy távoli, jövőbeli és közös erőfeszítéssel elhárítható fenyegetésként, hanem egy itt és most jelenlévő, elkerülhetetlen katasztrófaként jelenik meg (Cassegård és Thörn, 2018). Noha az FFF kommunikációjában még fellelhetőek voltak a hagyományos apokaliptikus minták, a 2018-2019-es évek tömegmozgalmai szakítani

látszottak a korábbi évtizedek optimizmusával. Stratégiájuk sikerét mutatja, hogy 2019 végéig nyolc állam nemzeti szinten, több mint 1 200 törvénykezés pedig helyi szinten hirdetett klímavészhelyzetet (Davidson és *mtsai.*, 2020).

A zöld aktivizmus legújabb hullámának második megkülönböztető jellemvonása egyfajta „visszatérés az államhoz”. Másképp fogalmazva, az FFF és az XR a nemzetközi fórumok helyett az állami döntéshozatalt tették meg a politikai inaktivitás fő felelőseként és követeléseiket az államok mint cselekvők felé intézték (Extinction Rebellion, 2022d; Fridays For Future, 2022b). Ezt aláhúzva, de Moor és *mtsai.* (2020), illetve Saunders, Doherty és Hayes (2020) tüntetéskutatásai az FFF és XR megmozdulásain résztvevők motivációi között előkelő helyen azonosítják az állami szintű politikai nyomásgyakorlást. Az államhoz való visszatérés együtt járt a multilateralizmusba vetett hit csökkenésével; a transznacionális aktorok az új ökológiai mozgalmak narratívájában egyre inkább pusztán mint az állami klímapolitikai vállalások koordinálásának színterei tűntek fel (Doherty, de Moor és Hayes, 2018). Mindez persze nem jelent vak hitet a döntéshozókban; a korábban hivatkozott tüntetéskutatások eredményei alapján mind az FFF, mind az XR aktivisták körében alacsony bizalom mutatkozott az iránt, hogy a politikai osztály képes megoldani az ökológiai válságot (de Moor és *mtsai.*, 2020; Saunders, Doherty és Hayes, 2020).

A 2018-2019-es évek zöld aktivizmusának harmadik jellemzője a reformizmustól és a *do-it-yourself* aktivizmustól való elfordulás a nyílt rendszerkritika felé. Az FFF és az XR szinte teljesen felhagyott a nagy hatalmú politikai aktorokkal való kooperáció politikájával⁴. A két szervezet ún. „felforgató” stratégiájának központjában álltak a polgári engedetlenség különböző formái, közvetlenül kihívva a *status quót* (O’Brien, Selboe és Hayward, 2018). A kollektív cselekvést zászlójukra tűzve az individuális megoldásoktól is fokozatosan eltávolodtak; az XR ezt a gondolatot nyíltan deklarálta, amikor tíz alapelve közé bevette az egyén hibáztatásától való tartózkodást („*we avoid blaming and shaming*”) (Extinction Rebellion, 2022a). A „felforgató ellenállás” azonban nem kizárólagos a két mozgalomnál. Kythreotis és *mtsai.* (2021) szerint az FFF és az XR az állam megkerülésével az alternatívaképzés folyamatába is bekapcsolódott (pl. az XR „*beyond politics*” követelése).

A 2018-2019-es évek ökológiai mozgalmainak tehát elsődleges szándéka volt, hogy alulról szerveződve, az állami intézményekkel való nyílt konfrontáció útján széles társadalmi bázist építsenek ki. E célkitűzés önmagában nem bírt újdonságértékkel. Amiben az FFF és az XR eltért az ökológiai mozgalom korábbi képviselőitől – és ami felsorolásunk negyedik eleme –,

hogy kommunikációjukat is a bázisépítés alá rendelték és tartózkodtak konkrét, szakpolitikai javaslatok megfogalmazásától (de Moor és *mtsai.*, 2021). Mindezt abban a reményben tették, hogy a társadalom minél nagyobb rétegét meg tudják szólítani. Követeléseik központi eleme volt, hogy a döntéshozatal a tudományos konszenzus szerint cselekedjen (Extinction Rebellion, 2022a; Fridays For Future, 2022b). E stratégia abszolút számokat tekintve sikeresnek mondható: 2019 őszén addig nem látott tömegek vonultak utcára és a diáksztrájkok számos olyan embert mozgósítottak, akik korábban nem vettek részt tüntetésen (de Moor és *mtsai.*, 2021).

Az ötödik jellemvonás, ami az FFF-et és az XR-t megkülönbözteti a korábbi évtizedek ökológiai aktivizmusától az érzelmekre és identitásra erősen ható kommunikáció. Boda (2004, o. 184) már a 2000-es évek zöld mozgalmiságát is úgy jellemezte, mint ami „*a modern és a posztmodern politika határmezsgyéjén helyezkedik el*”. 2018-ra egyértelműen a Keck és Sikkink (1998) által „szimbolikus politikának” nevezett stratégia vált meghatározóvá. Az FFF és az XR erős érzelmeket kiváltó kommunikációja párosult a közösségi média tudatos használatával üzenetközvetítési, eseményszervezési, toborzási és identitásépítési célokra (de Moor és *mtsai.*, 2020).

A bemutatott öt tényező elegendő bizonyítékul szolgálhat, hogy 2009 és 2018 között paradigmaváltás ment végbe a zöld aktivizmusban. A teljes kép érdekében viszont érdemes a két mozgalom tevékenységének kritikájával is tisztában lenni. Először, kétségtelen, hogy a 2018-2019-es évek ökológiai mozgalmi milliókat mobilizáltak, de ahogy de Moor és *mtsai.* (2020), illetve Saunders, Doherty és Hayes (2020) rámutatnak, jelentősen felül voltak reprezentálva közöttük a középosztályból származó és felsőfokú képzettséggel rendelkező személyek, a marginalizált csoportok pedig látványosan kimaradtak a mobilizációból. Másodszor, a 2019. szeptember-októberi mozgósítást a későbbiekben nem sikerült felülmúlni és a rendszeres tüntetésre járók száma már a COVID-19 járvány kitörése előtt hétről-hétre csökkent (Thompson, 2020). Harmadszor, noha számos törvénykezés deklarációt adott ki a klímavészhelyzet kihirdetéséről és ambiciózus törvénycsomagok sora került megszavazásra (pl. az európai zöld megállapodás), egyre több aktivista elégtelennek tartotta a vállalásokat és a döntéshozatalt zöldre festéssel (*greenwashing*) vádolta (Thompson, 2020). Mindez felveti a kérdést, hogy az FFF-nek és az XR-nek sikerült-e megvalósítani két alapvető célkitűzését, a tömegmozgalommá válást és az állami szintű politikai nyomásgyakorlást.

Ellentmondás feszül továbbá a mozgalmak transzformatív változást hirdető narratívája és a résztvevő aktivisták individuális moralizmusa között. A két többször hivatkozott tüntetéskutatás lényeges megállapítása, hogy az FFF és az XR megmozdulásain megkérdozett demonstrálók egy jelentős része személyesen fontosnak tartotta az egyéni szintű cselekvésformákat, ami azt implikálja, hogy a mozgalmakkal szimpatizálók többsége még mindig individuális morális megfontolásokból vezeti le az ökológiai válság elleni fellépés szükségességét (de Moor és mtsai., 2020; Saunders, Doherty és Hayes, 2020). Az XR posztmarxista és posztkolonialista kritikusai ennél tovább mennek és a mozgalmat „liberális moralizmussal”, valamint a Globális Észak ontológiai bizonytalanságának univerzalizálásával vádolják, erősen megkérdőjelezve, hogy a szervezet ténylegesen rendszeralternatívát nyújt-e a kizsákmányoló struktúrákkal szemben (Montegriffo, 2021; Zantvoort, 2021).

Az iménti diszkusszió fényében nehéz mindenki számára megnyugtató választ adni, hogy az FFF és az XR feltűnése paradigmaváltást jelölt-e a zöld aktivizmusban. A fejezet során felvonultatott érvek, jóllehet vitathatóak, úgy gondolom, hogy a biztonsági narratíva nyílt és kérlelhetetlen felvállalása, az államközpontú szemlélet és az érzelem- és identitásközpontú kommunikáció tudatos alkalmazása afelé mutatnak, hogy 2018-ra minőségileg is megváltozott az ökológiai aktivizmus napirendje. A dolgozat hátralevő részében az FFF és az XR által képviselt aktivizmusra tehát a zöld mozgalmiság új paradigmájaként hivatkozok, fenntartva, hogy a kérdés kielégítő megválaszolására több kutatásra van szükség nagyobb időtávból visszatekintve. Mielőtt a tanulmány részletesebben belemerne a COVID-19 járvány ökológiai aktivizmusra gyakorolt hatásainak kifejtésébe, érdemes röviden áttekinteni az előzőekben bemutatott két kortárs mozgalom magyarországi megjelenését.

2.3. Új zöld mozgalmak Magyarországon

A hazai zöld mozgalmiság születése a rendszerváltást övező időszakra, a bős-nagymarosi vízlépcső építéséhez köthető (Mikecz, 2016). Ugyan e korai megmozdulások *casus belli*-je egy környezetvédelmi ügy volt, a mozgalomba becsatlakozókat döntően a rendszerrel szembeni elégedetlenség fűtötte és így a zöld témák hamar lekerült a politikai napirendről. A következő évtizedekben az ökológiai mozgalom diverzifikálódott, lokalizálódott és elaprózódott, amit csak pillanatnyilag sikerült megtörnie egy-egy sikereesebb mobilizációnak (pl. Zengő-ügy, Critical Mass felvonulások) (Paár, 2020). A szorosabbra fűződő együttműködés az Európai Unióval együtt járt a környezetvédelem ügyének technokratizálódásával – az intézményesült posztpolitizálódó diskurzus Magyarországon is megvetette lábát (Mikecz, 2016). A lakosság

ugyan szimpatizált az ökopolitikai narratívával, a mozgalom rendszerkritikus ága megosztottsága miatt nem tudott közbeszédformáló erőként fellépni.

A 2018-2019-es évek zöld tüntetэшulláma ebben a kontextusban gyűrűzött be Magyarországra. 2019 februárjában megalakult a Fridays For Future Magyarország mozgalom, amely csatlakozva Thunberg kezdeményezéséhez minden pénteken sztrájkot hirdetett a Kossuth-téren (Fridays For Future Magyarország, 2019). Az első nagyobb tömegeket megmozgató demonstrációra 2019 májusában került sor, majd a 2019. szeptemberi globális klímahét a becslések szerint 6-10 ezer embert vitt utcára (Horváth, 2019; InfoRádió, 2019). Ugyan tartósan fennálló FFF csoportok egyedül Budapesten és Pécsen jöttek létre – a Fridays For Future Pécs mozgalmat a Zöld Fiatalok Egyesület Pécs (ZÖFI) olvasztotta magába –, kisebb-nagyobb *ad hoc* jellegű szervezői közösségek 18 magyar településen alakultak (Fridays For Future Magyarország, 2022b).

A magyarországi FFF tüntetései több ponton eltértek a 2.2. fejezetben ismertetett zöld mozgalmi paradigmától. A de Moor és mtsai. (2020) által elvégzett tüntetэskutatások alapján a hazai demonstrálók nemzetközi összehasonlításban is elutasítóan vélekedtek a formális politizálást – kiváltképp a parlamenti pártokkal való együttműködést (lásd: Fridays For Future Magyarország, 2022b) – és a gyülekezés törvényes kereteit szétfeszítő radikálisabb akciókat illetően. Ezzel szemben a cselekvés egyéni formáinak támogatottsága, valamint a piacba és a vállalati szférába vetett bizalom magasabb volt a globális átlagnál. Egy további különbség, hogy míg több nyugat-európai országban egyértelműen kimutatható volt a tüntetők körében egy társadalmi igazságosságot, állami újraelosztást és strukturális változást helyeslő attitűd, addig Magyarországon ezek a gondolatok kevésbé élesen fogalmazódtak meg (Mikecz és Oross, 2019). Habár a szervezet alapvető céljának tartotta a transzformatív változás szükségességét és a klímavészhelyzet kihirdetését, nyilvános kommunikációjában az individuális szintű cselekvэsformák szerepét egyaránt hangsúlyozta. Mindez felveti a kérdést, hogy az FFF Magyarország képviselte narratíva mennyiben tért el a korábbi évek *mainstreamjétől* (Fridays For Future Magyarország, 2022b).

Az Extinction Rebellion Magyarország első nyilvános eseménye 2019 áprilisában zajlott, csatlakozva az anyamozgalom globális lázadásához. Ezt követően az aktivistacsoport elsősorban mozgalomépítéssel és látványos utcai akciók szervezésével foglalkozott (pl. *die-in*-ek, *flashmob*ok, művészeti installációk) (Extinction Rebellion Magyarország, 2022). Jelentős eltérés a nyugat-európai csoportokhoz képest, hogy a magyarországi XR tevékenységi körében

nagyobb súllyal szerepeltek az ismeretterjesztő események és hogy a mozgalom ténylegesen nem hajtott végre polgári engedetlenségi akciókat. A szervezet narratív szinten egyértelműen elköteleződött a globális XR alapelvei és értékei mellett, üzeneteivel mégsem sikerült a társadalom széleskörű rétegeit megszólítani és tömegmozgalommá válnia.

Összegzőként elmondható, hogy a 2018-2019-es évek globális zöld mozgalmiságának megkülönböztető jegyei csak korlátozott formában érvényesültek Magyarországon. Az éghajlatváltozás biztonsági kihívásként való keretezése, az állami szint primátusa és az érzelmekre és identitásra ható szimbolikus politizálás valóban megjelent a hazai FFF-nél és XR-nél, nem sikerült teljesen elmozdulniuk a *do-it-yourself* aktivizmustól és tömegmozgalommá válniuk. A 2019. év zöld mobilizációja ugyan a rendszerváltás óta az egyik legnagyobb volt és a hazai kormányközeli sajtó figyelmét is felhívta magára (Rákos, 2022), de Moor és mtsai. (2020) felmérése alapján kevés olyan embert vittek utcára, akik korábban nem foglalkoztak aktívan környezetvédelmi kérdésekkel.

2.4. A COVID-19 válság hatása az ökológiai mozgalomra

A COVID-19 vilájárvány okozta egészségügyi és gazdasági válság új valóságot teremtett a kortárs zöld aktivizmus számára. Először is, a pandémia komoly hatást gyakorolt az ökológiai kérdések közbeszédben elfoglalt helyére. A klímaváltozás és globális felmelegedés témaköreinek médialefedettsége Európában 2020 tavaszán jelentősen zuhant, majd 2021 nyaráig alacsony szinten stagnált (Boykoff és mtsai., 2022). Az oltottsági adatok emelkedése és a glasgow-i konferencia (COP 26) közeledte növelte meg ismételten az ökológiai témák megjelenését az európai sajtóban, 2021 október-novemberére a 2019. őszi szintet is meghaladva. Az Eurobarometer félévente elkészített felmérései hasonló változásokról árulkodnak; miközben a kitöltők 2019 őszén a klímaváltozást az Európai Unió előtt álló második legnagyobb kihívásnak tartották (Európai Bizottság, 2019, o. 15), addig a témakör 2020 nyarára az egészségügyi és gazdasági kérdések dominanciája miatt az ötödik helyre csúszott vissza (Európai Bizottság, 2021, o. 5), 2021/2022 telére pedig újból visszakerült az élre (Európai Bizottság, 2022, o. 23).

Másodszor, az egyén szabad mozgását a fizikai távolságtartás jegyében korlátozó intézkedések beszűkítették a fizikai teret a civil társadalom előtt, ami a közösségszervezés és a tömegmobilizáció hagyományos módjaira egyaránt kiterjedt (Bethke és Wolff, 2020). A pandémia ezáltal taktikai alkalmazkodásra kényszerítette a mozgalmakat. A leggyakoribb reakció a széleskörű digitalizáció volt (Pinckney és Rivers, 2020); 2020 tavaszán a zöld

szervezetek tevékenysége (toborzás, eseményszervezés, belső működés stb.) szinte teljes egészében az *online* térbe tevődött át (Soler-i-Martí, Ferrer-Fons és Terren, 2020).

Az új generációs mozgalmaknak – az FFF-nek és az XR-nek – két fő kihívással kellett szembenézniük. Az első nyitott kérdés az volt, hogy hogyan állítsák vissza – és végső soron hogyan növeljék – 2019. őszi mobilizációs és nyomásgyakorló erejüket, illetve a velejáró sajtólefedettséget (Haßler és *mtsai.*, 2021). A másik kihívás megoldandó probléma pedig arra vonatkozott, hogy hogyan tereljék a közfigyelmet a radikális kibocsátáscsökkentés és a rendszerszintű változás szükségszerűségére egy olyan diszkurzív térben, amit az egészségügyi válság és a gazdaság helyreállításának programja határoz meg (Thompson, 2020). Jelen tanulmány két kutatási kérdése is erre reflektál, vagyis hogy (1) a COVID-19 járvány hatására hogyan alakult a magyarországi új generációs zöld mozgalmak szervezeti bázisa és felépítése, illetve hogy (2) az említett csoportok ezekhez a változásokhoz narratív szinten hogyan viszonyultak.

A szakirodalomból hiányoznak az átfogó jellegű írások arról, hogy miként változott az új generációs zöld aktivizmus cselekvőképessége és narratívája a COVID-19 válság alatt. A témában íródott esettanulmányok a mozgalmak alkalmazkodási stratégiáit különböző aspektusból világítják meg. Christou, Theodorou és Spyrou (2022) ciprusi FFF járványhoz való diszkurzív viszonyulását elemzik és arra mutatnak rá, hogy a szervezet a klímaváltozás és a pandémia összekapcsolásával kihívta a COVID-19 járványt precedens nélküli katasztrófaként keretező domináns narratívát. Gardner és Neuber (2021), illetve Soler-i-Martí, Ferrer-Fons és Terren (2020) tanulmányai két helyi FFF csoport elérésének változását mérik fel a járvány első évében. Lee (2021) az ausztrál XR egy kisméretű, törvényes utcai akciójának és az arra válaszként érkezett rendőri beavatkozás körülményeit vizsgálja.

Noha többen feltérképezték már a hazai civil szféra COVID-19 válsághoz való viszonyulását (Aradi, 2021; Foltányi, Farkas és Kelemen-Varga, 2020; Szekeres, 2021), eddig nem készült olyan tudományos kutatás, amely specifikusan a magyarországi zöld szervezetekre fókuszált volna. Ádám és *mtsai.* (2021) jelentésére ezen a ponton érdemes külön kitérni, ugyanis jelen kutatás számára hasznos eredményeket szolgáltat. A tanulmány tíz hazai civil szervezet összehasonlító elemzésével azokat az attribútumokat tárja fel, amelyek a COVID-19 válsághoz sikeresen alkalmazkodó csoportokat kiemelték társaik közül. Három kulcsfontosságú tényezőt szűr ki: (1) a tapasztalt, szakképzett és fizetett stáb és az érzelmileg támogató szervezeti légkör meglétét, (2) az innovációs kényszernek való engedelmesség helyett a régi, jól működő

módszerek és anyagok előnyben részesítését, illetve (3) a társadalmi bázis adományaira való erős támaszkodást. Jelen dolgozat a kortárs ökológiai aktivizmus hazai ágának vizsgálatával egy friss és töredékes kutatási területhez járul hozzá. A témában készült esettanulmányoknál integratívabb megközelítést alkalmaz, mivel vizsgálata négy szervezetre terjed ki, illetve a kijelölt szervezetek elérését és diskurzusának alakulását együttesen elemzi. A következő fejezetben az alkalmazott módszertan kerül kibontásra.

3. Módszertan

A kutatási kérdések megválaszolására, azaz a vizsgált szervezetek elérésének és járványhoz kötődő diskurzusának elemzésére a tanulmány nyolc félig strukturált interjúra támaszkodik, amelyek négy kiválasztott szervezet két-két képviselőjével készültek. Az interjúk 2022. január és február között kerültek rögzítésre és hosszuk nagyjából egy óra. A dolgozat az interjúkat tematikusan elemzi, bemutatva a fő problémaköröket, amely köré a vizsgált szervezetek narratívája épül. A klímaaktivizmus mobilizációs erejének felmérését *online* és *offline* elérésre vonatkozó statisztikai adatgyűjtés egészíti ki, amely a kiválasztott szervezetek hivatalos oldalait felhasználva (honlap és közösségi média felületek), illetve e-mailes adatbekérésen keresztül történt.

3.1. Interjúfelvétel menete

A tanulmány céljához illeszkedve olyan hazai szervezeteket választottam, amelyek a 2018-2019-es évek zöld aktivizmusának zászlóvivőinek tekinthetők. Ahogy a 2.3. fejezetben láttuk, a Fridays For Future Magyarország (továbbiakban: FFF) és az Extinction Rebellion Magyarország (továbbiakban: XR) deklaráltan felvállalták az ökológiai mozgalmiság új paradigmáját. Az FFF-nek 2019-ben sikerült több vidéki településen is megjelennie, ám hosszabb távon csak a pécsi csoport maradt aktív, amely idővel beépült a Zöld Fiatalok Egyesület Pécs (továbbiakban: ZÖFI) szervezeti struktúrájába. Mivel más hasonló elvek szerint működő mozgalom nem alakult Magyarországon, a kutatás az új generációs hazai ökológiai aktivistacsoportok mindegyikére kiterjed.

A negyedik vizsgált szervezet a Greenpeace Magyarország Egyesület (továbbiakban: GP); kiválasztása külön magyarázatot igényel. Amellett, hogy a GP a legnagyobb elérésű hazai zöld szervezet (lásd: mellékletek, 3. táblázat), profiljának mind Magyarországon, mind nemzetközileg korábban is részei voltak közvetlen nyomásgyakorló akciók (Schreurs és Papadakis, 2020). A GP több rokon vonást mutat az ökológiai aktivizmus új generációjával,

mint a mellékletek 3. táblázatában felvonultatott további szervezetek, amelyek főként kutatással, tudásátadással, szemléletformálással és politikai lobbizással foglalkoznak. A GP emellett felkarolta a formálódó fiatal aktivista csoportokat és számos ponton segítette munkájukat: anyagi, eszközbeli és tudásbeli támogatást nyújtott, megosztotta velük erőforrásait (pl. közös események szervezése, keresztmarketing, a „Bolygó” kezdeményezés), valamint facilitálta a mozgalmak közti kommunikációt (pl. klímataborok és stratégiázások szervezése) (Bolygó, 2022; Greenpeace Magyarország, 2020a). Az új zöld mozgalmisággal kompatibilis profilja és a gyakorlatban megvalósult összefonódások miatt indokoltnak látom a GP bevonását a kutatásba. Végző soron pedig szervezettsége, állandó követőtábora és a hazai zöld szférába való beágyazottsága miatt a GP egyfajta „kontroll szervezatként” is funkcionálhat, amellyel összevetve látványossá tehető a három fiatal mozgalom mozgósítási erejének alakulása.

A négy kijelölt szervezetnek két-két képviselőjével végeztem félig strukturált interjút. Kiválasztásuknál három szempontot vettem figyelembe: (1) aktív és beágyazott tagjai legyenek a szervezetnek; (2) legalább két éve vegyenek részt a szervezet munkájában, hogy a COVID-19 járvány előtti működésről is legyen emlékeztük; illetve (3) pozíciójuknál/szerepüknél fogva legyen rálátásuk a szervezet külső elérésére és toborzására. Az FFF, XR és ZÖFI mivel nem rendelkeztek fizetett stábbal, esetükben informális ismertségi hálókön keresztül jutottam el interjúalanyaimhoz a „hólabda” módszer alkalmazásával. A GP esetén a szervezet honlapjára támaszkodva választottam ki azokat a munkatársakat, akik vélhetően a legnagyobb tudással rendelkeznek az egyesület mobilizációs erejének változásáról.

Az interjú tematikája a kutatási kérdések alapján és a releváns szakirodalom ismeretében került összeállításra. A kérdéseket három próbainterjú során teszteltem; a végleges vezérfonal a mellékletekben található. A nyolc nagyjából 60 perces félig strukturált interjút 2022. január 21. és február 3. között rögzítettem, hetet élőben és egyet *online*. Az elkészült interjúk néhány lényeges paraméterét az 1. táblázat összegzi.

1. táblázat. A kutatás során elvégzett félig strukturált interjúk kódja és paraméterei.

Saját szerkesztés.

Interjú kód	Szervezet	Pozíció	Életkor	Felvétel időpontja	Interjú időtartama
GP1	Greenpeace Magyarország Egyesület	Fizetett stáb tagja	30-34	2022. január 21.	01:10:26
GP2	Greenpeace Magyarország Egyesület	Fizetett stáb tagja	35-39	2022. február 3.	00:41:53
F1	Fridays For Future Magyarország	Aktivista	30-34	2022. január 24.	00:54:16
F2	Fridays For Future Magyarország	Aktivista	15-19	2022. január 28.	00:50:45
XR1	Extinction Rebellion Magyarország	Aktivista	20-24	2022. január 31.	00:56:33
XR2	Extinction Rebellion Magyarország	Aktivista	30-34	2022. február 2.	01:10:58
Z1	Zöld Fiatalok Egyesület Pécs	Aktivista	15-19	2022. január 25.	00:52:19
Z2	Zöld Fiatalok Egyesület Pécs	Aktivista	45-49	2022. január 26.	01:00:14

3.2. Interjúk tematikus elemzése

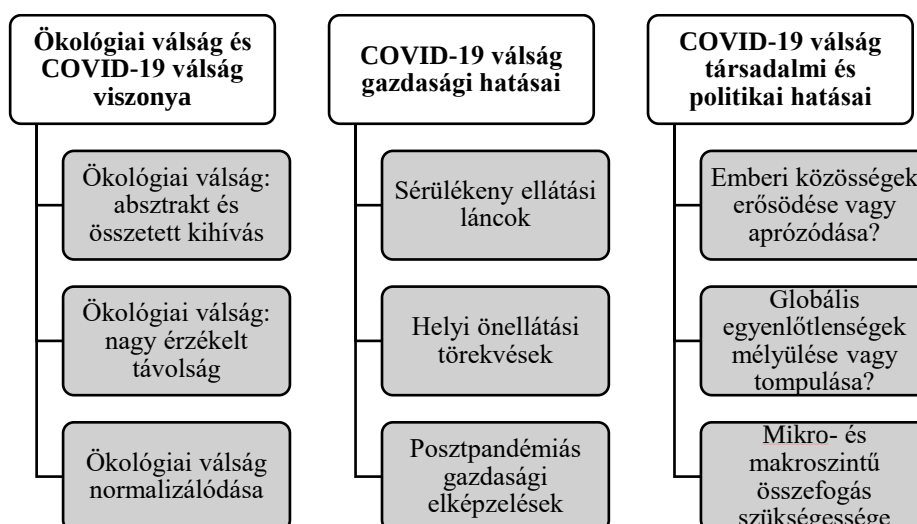
A rögzített nyolc interjú feldolgozása tematikus elemzéssel történt a Braun és Clarke (2006) által lefektetett módszert követve. A szerzőpáros definíciója szerint a tematikus elemzés legnagyobb előnye, hogy világos keretrendszert ad az elemzőnek, amely segítségével szisztematikus módon azonosíthat, vizsgálhat és rekonstruálhat átfogó tematikus egységeket egy szöveges adathalmazban. Braun és Clarke (2006), illetve mások (Boyatzis, 1998; Maguire és Delahunt, 2017; Nowell és mtsai., 2017) amellett érvelnek, hogy noha a szakirodalom kevés figyelmet szentel neki, a tematikus elemzés önmagában megálló rigorózus módszertan kvalitatív kutatásokban.

Az elemzőnek a tematikus elemzés során aktív szerep jut, azaz nemcsak leírja, hanem interpretálja is a szövegeket. Mivel episztemológiailag rugalmas módszerről van szó, ezért mind realista/esszencialista (az interjúalanyok valóságát minél pontosabban leírni igyekvő), mind konstrukcionista (a jelentések szociokulturális és strukturális kontextusának feltárására törekvő), mind kontextualista (a jelentések és keletkezési körülményük között kapcsolatot kereső) ismeretszerzésre alkalmas (Madill, Jordan és Shirley, 2000; Braun és Clarke, 2006). Függetlenül attól, hogy melyik stratégiát választja, a kutatónak transzparensnek kell lennie

pozícióját és elméleti döntéseit illetően, mert enélkül nem tartható fent a módszertan merevsége (Holloway és Todres, 2003).

Az interjúk feldolgozását jelen kutatás realista/esszencialista keretben végzi. Célja feltérképezni a szövegek szemantikai tartalmát és rekonstruálni a négy kijelölt szervezet narratíváját annak belső komplexitásának megőrzésével. Az elemző feladata jelen esetben tehát nem a valóság teljességének pozitivista megismerése, hanem pusztán annyi, hogy az interjúalanyok valóságát elfogultságmentesen, a szövegek belső integritását szem előtt tartva írja le (Braun és Clarke, 2006). A vizsgálat, amelyet végzek induktív jelleget ölt, azaz a tanulmány következtetéseit a generált adathalmazra alapozom és alulról felfelé építkezek. Az alkalmazott megközelítés azért bizonyul hasznosnak, mert a tanulmány a hazai ökológiai diskurzus olyan szeletét vizsgálja, amelyről ebből az aspektusból még nem született átfogó elemzés; az új generációs zöld mozgalmak elérése és narratívája a COVID-19 válság tükrében javarészt ismeretlen a szélesebb nyilvánosság számára.

Fenntartva a módszertan rekurzív jellegét, Braun és Clarke (2006) az elemzés folyamatát hat lépésre osztja, amelyeket jelen kutatás is végigkövet. Az első lépés az interjúk rögzítése és legépelése. Ehhez az *Alrite* (<https://alrite.io/ai/hu/>) nevű magyar fejlesztésű beszédfelismerő szoftvert használtam, majd a kapott leiratokat többszöri átolvasást követően egyeztettem a rögzített hanganyagokkal⁵. A második lépés a primer kódok generálása, amit a kulcsmegállapítások szövegből való kijegyzetelésével tettem meg. Erre két példa a GP2 interjúból kinyert „*környezetszennyezés nem ismer határokat*” és az F1 interjúból kinyert „*a globalizáció, a klímaválság és a Covid összefüggenek*” kódok. A harmadik lépés az átfogó tematikus egységek azonosítása, amely a primer kódok közti kapcsolatok keresésén és csoportosításán keresztül történik. Jelen kutatás során a kódok táblázatos formában kerültek csoportosításra. A korábbiakban említett GP2 és F1 interjúból kinyert kódok például egy csoportba kerültek. A negyedik lépésben a tematikus egységek felülvizsgálata zajlik ügyelve arra, hogy az egyes témák koherensek és határaik tisztázottak legyenek. Az elemzés ezen szakaszában előfordulhat, hogy a túl kicsi témák összevonásra, a túl nagyok pedig felosztásra kerülnek. Az ötödik lépés a formálódó tematikus egységek definiálása, elnevezése és a tematikus térkép véglegesítése. Egy jó tematikus térkép koherens, könnyen áttekinthető és világosan kapcsolódik a kutatási kérdés(ek)hez. A jelen kutatás eredményeképp készített térkép az 1. ábrán látható. A hatodik és egyben utolsó lépés a jelentés megírása, azaz a kutatási kérdés(ek) megválaszolása a generált tematikus egységek alapján.

1. ábra. A tematikus elemzés során alkotott tematikus térkép a négy vizsgált szervezet narratívájáról a COVID-19 válság tükrében.
Saját szerkesztés.

3.3. Módszertan limitációi

A bemutatott módszertan természetesen nem mentes a megszorításoktól. Dacára annak, hogy az elemzést realista/esszencialista megközelítésből végzem, személyes elfogultságom nem zárható ki teljesen a kutatási folyamatból. Az interjúalanyok kiválasztásában, a beszélgetéseket strukturáló kérdéssor összeállításában, az interjúkon magán, illetve a kódolás során is fontos szűrőként jelentek meg az elemzői ideák, előítéletek és valóságpercepciók. Tovább árnyalja a képet személyes beágyazódásom a hazai zöld mozgalmi világba. Az ebből adódó torzítások teljes kiküszöbölése nem lehetséges, de az interjúalanyok felkeresésénél a 3.1. fejezetben kifejtett három szempont mellett arra is figyeltem, hogy a kiválasztott személyeket vagy egyáltalán ne vagy csak felületesen ismerjem. Emellett a próbainterjúk során tudatosan készítettem fel magam olyan helyzetekre, amikor a beszélgetés résztvevőjével személyes kapcsolatban állok.

A tanulmány hátrélvő része a kutatás eredményeit mutatja be. A 4. fejezet a négy kijelölt zöld szervezet mozgósítási erejének és belső felépítésének alakulását követi nyomon, részben az interjúkra, részben a statisztikai adatgyűjtésre támaszkodva. Az 5. fejezet kizárólag a rögzített interjúkra építkezik és bemutatja a tematikus elemzés eredményeit.

4. Vizsgált zöld szervezetek elérésének és működésének változása (2020-2022)

A négy vizsgált szervezet elérésére és belső működésére a vezérfonal harmadik, negyedik és érintőlegesen az ötödik blokkja foglalkozott (lásd: mellékletek, interjú vezérfonal). Az adatgyűjtés eredményeképp kettős kép rajzolódik ki: míg a GP sikeresen vette a COVID-19 válság akadályait és a kínálkozó lehetőségeket a maga előnyére fordította, addig az FFF, az XR és a ZÖFI nem tudott hatékonyan alkalmazkodni a széleskörű lezárások képezte új valósághoz. Ádám és mtsai. (2021) a GP relatív sikere mögött a tagságon belüli bizalmat és rugalmasságot, a *coaching* szemléletű vezetési stílust, a távmunkához szükséges technikai erőforrások meglétét, a válsághelyzetekre való felkészültséget, a bécsi regionális iroda támogatását, a magánszemélyek adományaira való erőteljes támaszkodást, illetve a számtalan más szervezettel kiépített partnerségi viszonyt azonosítja. Nem cáfolva e megállapításokat, az alábbiakban a négy szervezet mobilizációs ereje és belső felépítése a 2020-2022-es időszakra nézve hét szempont alapján kerül összehasonlításra, amelyeket a 2. táblázat listáz. A szempontokat az interjúk adatkörpusza alapján állapítottam meg.

4.1. Járvány alatti tevékenység sikere

A járvány első hónapjai mindegyik vizsgált szervezetet sokként érte. A mellékletek 4. táblázata is mutatja, hogy a kezdeti időszakban a mozgalmi tevékenység teljes egészében az *online* térbe tevődött át. A GP tagjai az időszakot elsősorban személyes magánéletük újjászervezésével és a radikálisan átalakuló *online* működési rendre való átállással töltötték, így a szervezet tevékenysége jelentősen korlátozódott (GP2 interjú). Az FFF és az XR 2020 tavaszán szintén befelé fókuszálta energiáit: az előbbi működési struktúrájának finomításával (F1 interjú), az utóbbi szervezeti stratégiájának újragondolásával (XR1 interjú) foglalkozott. A ZÖFI tevékenysége a COVID-19 járvány első hullámának kitörése után hetekkel szinte teljesen megszűnt.

2020 nyarától meghatározó, de eltérő irányú változások következtek a vizsgált szervezetek életében. A GP-nek ekkorra sikerült túllendülni a kezdeti sokkon (GP2 interjú) és visszatérnie korábbi tevékenységéhez. A szervezet számára az ezt követő időszakot sikeres *online* kampányok, pozitív jogszabályi változások kiharcolása (pl. egyszer használatos műanyag zacskók korlátozása, illegális szemétlerakók felszámolása), illetve látványos megmozdulások kísérték (Greenpeace Magyarország, 2020a). Az FFF és az XR jellegéből adódóan nem rendelkezett széles tevékenységi körrel; cselekvőképessége a pandémiát megelőző időkhöz

2. táblázat. Összefoglaló tábla a kijelölt szervezetek struktúrájának és mobilizációs erejének alakulására a COVID-19 válság tükrében.

A rögzített interjúk alapján saját szerkesztés.

	Greenpeace Magyarország Egyesület	Fridays For Future Magyarország	Extinction Rebellion Magyarország	Zöld Fiatalok Egyesület Pécs
Output (4.1. fejezet)	Kezdeti nehézségek után külső sikerek száma nőtt	Sikertelen bázisépítés és nyomásgyakorlás	Sikertelen bázisépítés és nyomásgyakorlás	Sikertelen bázisépítés és nyomásgyakorlás
Online követőtábor alakulása (4.2. fejezet)	Dinamikusan gyarapodó	Stagnáló (2021 őszen emelkedett)	Stagnáló (2021 őszen emelkedett)	Fluktuáló (2020 őszen és 2021 tavaszán kiugróan magas volt)
Pénzügyi háttér (4.2. fejezet)	Magánszemélyek felajánlásai a járvány kitörését követő hónapokban csökkentek, de hosszabb távon a korábbi évekhez képest növekedés tapasztalható	Nincs költségvetés (a nagyobb hazai zöld NGO- k a járvány alatt is támogatták)	Nincs költségvetés (a nemzetközi XR és a nagyobb hazai zöld NGO- k a járvány alatt is támogatták)	Költségvetése megszűnt (járványtól független okok miatt)
Szervezői mag/fizetett stáb aktivitása (4.3. fejezet)	Fizetett stáb létszáma nőtt (adománygyűjtésben és toborzásban létszámbővítés)	Fokozatosan elapadó lelkesezés, csökkenő létszám (2021. őszi óta megújulás jelei)	Fokozatosan elapadó lelkesezés, csökkenő létszám (2021. őszi óta megújulás jelei)	Egykori szervezői mag kikapott (egyedül a kerékpáros alcsoporthat maradt működőképes)
Önkéntes- koordináció (4.3. fejezet)	Számuk töretlenül növekedett, de a bevonásuk nehézkessé vált	Számuk töretlenül növekedett, de a bevonásuk nehézkessé vált	Az önkéntestoborzás gyakorlatilag megszűnt	Az önkéntestoborzás gyakorlatilag megszűnt
Belső hatékonyság (4.4. fejezet)	Kezdetben nehézségek, de hosszútávon hatékonyabb működés, online eszközök integrálása	Kezdetben nehézségek, de hosszútávon hatékonyabb működés, online eszközök integrálása	Kezdetben nehézségek, de hosszútávon hatékonyabb működés, online eszközök integrálása	Kezdetben nehézségek, de hosszútávon hatékonyabb működés, online eszközök integrálása
Csoportkohézió (4.4. fejezet)	Belső szolidaritás növekedése, főváros- vidék viszony kiegyenlítődése a szervezeten belül	Kapcsolatok elszemélytelenedése, elidegenedés, motivációvesztés	Kapcsolatok elszemélytelenedése, elidegenedés, motivációvesztés	Kapcsolatok elszemélytelenedése, elidegenedés, motivációvesztés

képest beszűkült és a mozgalmak döntően előre meg nem hirdetett performansz-szerű utcai akciók felé mozdultak el – sokszor a GP-vel együttműködésben. Elsődleges céljuk ezzel a hagyományos sajtóban és a közösségi médiában való megjelenés volt, amelyet azonban csak kevés sikerrel tudtak realizálni (lásd: mellékletek 4. táblázat). Kivételt képez ez alól az XR „*Klímafutball*” eseménye és „füstgyertyás akciója” (XR1 és XR2 interjú), amellyel a mozgalomnak sikerült közvetlen nyomást gyakorolnia a döntéshozatalra, valamint a 2021. szeptemberi VI. Globális Klímasztrájk, amely egyfajta visszatérést jelentett a COVID-19 járványt megelőző tömeges mozgósításhoz (Lénárd, 2021)⁶. A ZÖFI szignifikáns kezdeményezése az időszakból a Pécs belvárosi kerékpártilalom elleni fellépés volt, amely a korlátozások 2021. tavaszi feloldásához vezetett és a szervezet sikereként könyvelhető el (Z2 interjú).

2020 nyarától meghatározó, de eltérő irányú változások következtek a vizsgált szervezetek életében. A GP-nek ekkorra sikerült túllendülni a kezdeti sokkon (GP2 interjú) és visszatérnie korábbi tevékenységéhez. A szervezet számára az ezt követő időszakot sikeres *online* kampányok, pozitív jogszabályi változások kiharcolása (pl. egyszer használatos műanyag zacskók korlátozása, illegális szemétkerékpártilalom felszámolása), illetve látványos megmozdulások kísérték (Greenpeace Magyarország, 2020a). Az FFF és az XR jellegéből adódóan nem rendelkezett széles tevékenységi körrel; cselekvőképessége a pandémiát megelőző időkhöz képest beszűkült és a mozgalmak döntően előre meg nem hirdetett performansz-szerű utcai akciók felé mozdultak el – sokszor a GP-vel együttműködésben. Elsődleges céljuk ezzel a hagyományos sajtóban és a közösségi médiában való megjelenés volt, amelyet azonban csak kevés sikerrel tudtak realizálni (lásd: mellékletek 4. táblázat). Kivételt képez ez alól az XR „*Klímafutball*” eseménye és „füstgyertyás akciója” (XR1 és XR2 interjú), amellyel a mozgalomnak sikerült közvetlen nyomást gyakorolnia a döntéshozatalra, valamint a 2021. szeptemberi VI. Globális Klímasztrájk, amely egyfajta visszatérést jelentett a COVID-19 járványt megelőző tömeges mozgósításhoz (Lénárd, 2021)⁷. A ZÖFI szignifikáns kezdeményezése az időszakból a Pécs belvárosi kerékpártilalom elleni fellépés volt, amely a korlátozások 2021. tavaszi feloldásához vezetett és a szervezet sikereként könyvelhető el (Z2 interjú).

Output szempontjából a GP számára a pandémiás évek nem okoztak visszaesést. A hagyományos demonstrációk ellehetetlenülése az FFF-et és a ZÖFI-t viselte meg legjobban a kiválasztott szervezetek közül, ugyanis stratégiájuk alappilléret képezték a nagyszabású vonulások (F1, F2, Z1 és Z2 interjú). Az XR portfóliója némileg szélesebb volt, hisz a

mozgalom korábban is gyakran szervezett performansz-szerű akciókat, így számára az átállás kisebb innovációs kényszerrel járt (XR1 és XR2 interjú). Mindenesetre elmondható, hogy a három *grassroots* mozgalom borúsan viszonyult a világjárvány dominálta évekhez, ahogy azt az alábbi három interjúrészlet is példázza, amelyek a kényszerű digitalizáció előnyeire és hátrányaira vonatkozó kérdésre érkeztek válaszként.

„Lehet úgymond közvetlenül nyomást gyakorolni a politikusokra a Facebook oldalaikon, közösségi média oldalaikon, de talán ebben a formában nem érzik annyira szükségét annak, hogy lépjenek.” (XR1 interjú)

„A társadalmi mozgalmak akkor effektívek, ha kint vannak az utcán. [...]. A Facebook posztjainkra is azért figyelnek, mert kinn vagyunk az utcán. [...] Szerintem posztírással nem lehet a világot megváltani.” (F1 interjú)

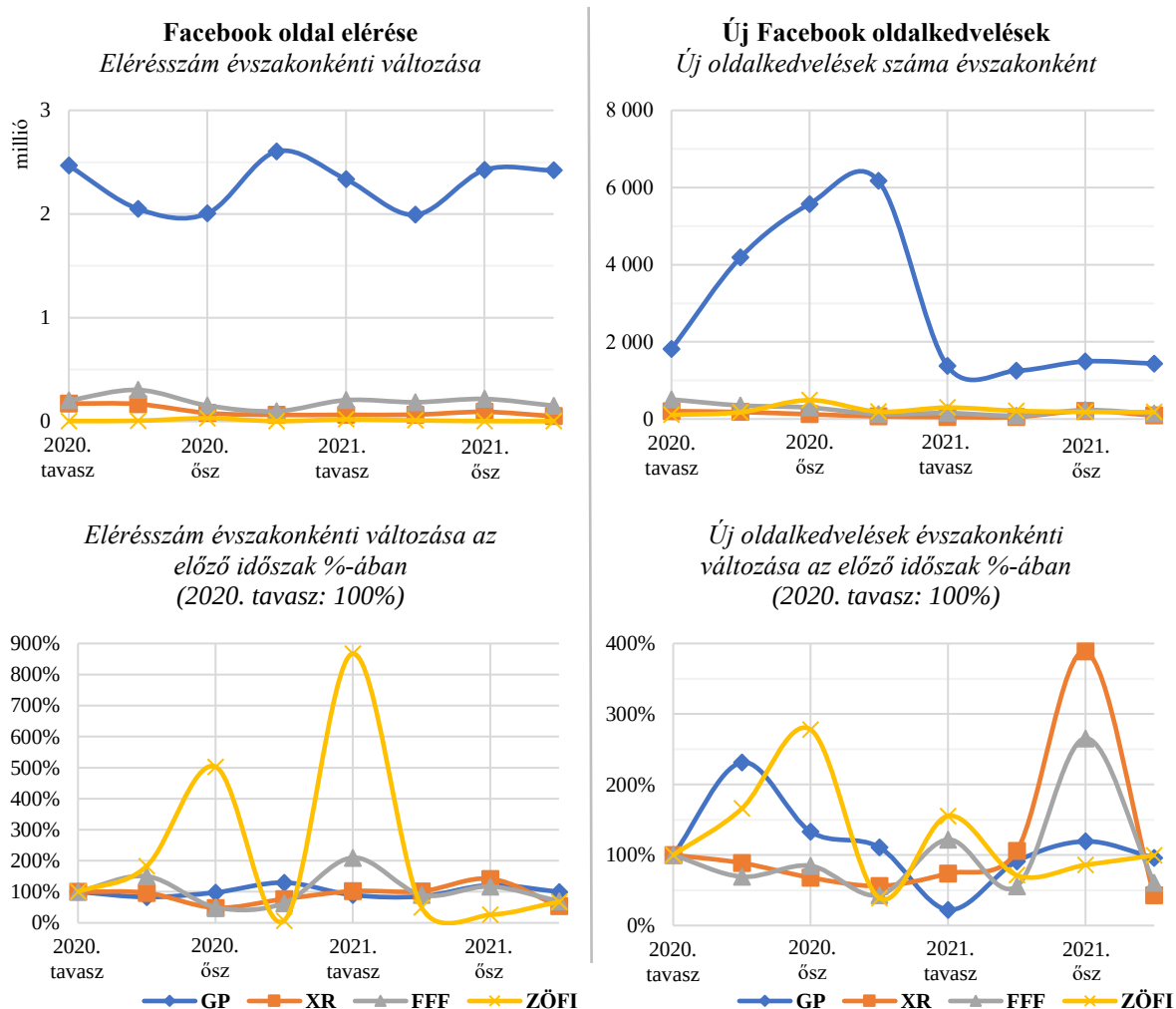
„Nem működik a személyes találkozások nélkül. Ennek az egész mozgalomnak ez a lényege: a tüntetés.” (F2 interjú)

4.2. Társadalmi és pénzügyi bázis változása

A vizsgált szervezetek alapvető fontosságú célja a társadalmi bázis szélesítése, amelynek sikerességét a COVID-19 válság idején az *online* elérés alakulása jól megragadja. A 2. ábrán látható, hogy a különböző szervezetek közösségi médiára vonatkozó statisztikái eltérőképp alakultak a 2020. és 2022. közötti időszakban. A GP *online* követőtábor a pandémiás években töretlenül, noha 2021-től lassabb mértékben növekedett, míg Facebook oldalának elérése a járvány előtti szinten stagnált. A GP2 interjúalany szerint a COVID-19 hatása az *online* elérésre inkább pozitív, hisz a járványügyi intézkedések miatt otthon rekedt lakosság több időt töltött az interneten, így a zöld tartalmakra is nagyobb eséllyel kattintott. Egy-egy rosszabb időszak pedig a járvány helyett sokkal inkább betudható a Facebook algoritmus időszakos változásainak (GP1 interjú).

Az FFF és az XR új Facebook oldalkedvelőinek száma a pandémia első hullámának kitörésével meredeken zuhanni kezdett és egészen a 2021. nyaráig csökkent, holott a Facebook oldal elérési adatai nem mutattak masszív visszaesést (2. ábra). A két szervezet megkérdezett képviselői ezt több tényezővel magyarázták. Először, a 4.1. fejezetben leírtak szerint az FFF és az XR nem tudott a korábbiakhoz hasonló léptékű eseményeket szervezni, amelyek felkeltették volna tömegek érdeklődését. Másodszor, a klímaváltozás és globális felmelegedés témaköreinek

közbeszédből való kiszorulása a Facebook algoritmusok megváltozását is maga után vonta (XR1 és XR2 interjú). Olyan médiapiaci helyzet alakult ki, melyben az ökológiai válság problémáját célzó tartalmakra csökkent a kereslet, így az *online* térbe szorult zöld mozgalmak számára a követőbázis gyarapítása különösen nehezzé vált. Harmadszor, az új generációs zöld aktivizmus újdonságértékének elmúlása az előző két folyamat mellett párhuzamosan haladva szintén hozzájárulhatott az FFF és az XR követőtáborának lassuló gyarapodásához (XR2, F1 és F2 interjú). Az egyik interjúalany az újdonságérték eltűnése a következőképp illusztrálta arra a kérdésre válaszként, hogy hogyan alakult az FFF *online* követőinek a száma a COVID-19 járvány kitörése óta.

2. ábra. A vizsgált szervezetek közösségi médiaoldalainak elérési adatai évszakonkénti bontása, ahol egy adatpont három hónapnak felel meg (bővebben lásd: mellékletek, 5. táblázat).
(2020. március 1. – 2022. február 28.).

Forrás: szervezetek belső kimutatásai adatlekérés útján.

„Az elején, amikor felmerül egy új társadalmi kérdés, akkor az egy nagyon pezsgő valami; vannak tüntetések és vannak viták. [...] Tehát van egy új helyzet, bedobnak egy új témát a közbeszédbe, a közéletbe, emberek utcára mennek, tüntetnek, eléggé pezseg minden és pro-kontra vélemények vannak; vitáznak és aztán ezek a viták lezajlanak. Akkor mindenkiben kialakul egy vélemény és fix székértáborok alakulnak ki, mindenkiben eldőlt, hogy ő mit hisz és mit gondol és onnantól eléggé lecsökken a vita és lecsökken a kommunikáció. Szerintem a zöld mozgalmak megint kezdenek belejutni ebbe a fázisba. [...] Kevés új érv van és kevés új téma van; megmerevedni kezdenek a frontok szerintem. Én úgy látom, hogy ez a természetes forgatókönyv, ami egy új társadalmi kérdéssel jár.” (F1 interjú)

Az FFF és az XR online követőbázisa 2021 őszén ismét dinamikusabb növekedésbe kezdett, ami döntően a két mozgalom által közösen szervezett VI. Globális Klímasztrájkhoz köthető. A megújuló érdeklődés további okai az ökológiai válság témakörének politikai napirenden való előrelépése és a GP „Bolygó” kezdeményezésének felhajtóereje (F1, F2 és XR1 interjú). A 2021-2022 telére vonatkozó statisztikai adatok ismételt zuhanást mutatnak, amely mögött valószínűsíthetően már nem a COVID-19 járvány húzódott meg mint kiváltó tényező. A ZÖFI közösségi média elérése ugyancsak alacsony szinten maradt, de a szervezet sikeres megmozdulásaihoz igazodva jelentős fluktuációkat mutatott (Z2 interjú).

A GP az egyetlen olyan vizsgált szervezet, amely állandó bevétellel és magas ráfordítással rendelkezett. Mivel a szervezet a kiadásait kizárólag személyijövedelem-adó 1%-os felajánlásokból, magyar magánszemélyek adományaiból, illetve külföldi GP-irodákban származó forrásokból fedezte (Greenpeace Magyarország, 2021), a GP tagjai a COVID-19 járvány első hullámának kitörésekor a bevételek jelentős zuhanásától tartottak (GP1 interjú). A rendszeres adományok mennyisége az első hónapokban valóban csökkent, de később ez a trend megfordult és végül 2019-hez képest 2020-ban 18%-kal növekedtek az adományokból származó bevételek (*A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített éves beszámolója és közhasznúsági melléklet – Greenpeace Magyarország Egyesület*, 2021). E növekmény belső okai az elvégzett interjúk alapján a tudatos tervezés, illetve a takarékos és hatékony munkavégzés, külső oka pedig, hogy a szervezet rendszeres adományozói számára hosszútávon nem okozott egzisztenciális válságot a járvány (GP1 és GP2 interjú). A GP 2021 nyarán tekintélyes erőforrásokat csoportosított át az adománygyűjtésre és létszámot is bővített, amelynek köszönhetően vélhetően 2021-ben tovább nőttek a magánszemélyek támogatásából származó bevételek⁸.

A három kijelölt *grassroots* mozgalom a felmérés pillanatában nem rendelkezett állandó költségvetéssel. Az FFF és az XR esetében ennek alapvető oka a jogi személyiség hiánya volt (F1 és XR1 interjú), illetve az FFF alapelveiből adódóan nem fogadott el támogatást pártoktól, vállalatoktól és magánszemélyektől (F1 interjú). Noha a ZÖFI működésének költségeit az sokáig az Energiaklub fedezte, ez a keret még a COVID-19 járvány kitörése előtt elfogyott. Mindhárom szervezet képviselői beszámoltak azonban a stabil költségvetés szükségtelenségéről, ugyanis számos hazai és külföldi főleg környezetvédelmi NGO/alapítvány – kiváltképp a GP – segítette munkájukat anyagi és eszközbeli juttatásokkal, az utcai megmozdulások ellehetetlenülésével pedig a szervezeti kiadások gyakorlatilag megszűntek (F1, F2, XR1, XR2 és Z2 interjú).

4.3. Önkéntesek, szervezők és fizetett stáb aktivitása

A humántőke szerepét a civil szférában nem lehet alábecsülni; a szervezői mag aktivitása kiváltképp a formális kereteket nélkülöző és stabil költségvetéssel nem rendelkező mozgalmak esetén kulcsfontosságú tényező. Az önkéntesek és a stáb attitűdjét illetően szintén nagyon különböző tapasztalatokat hozott a COVID-19 járvány. Fizetett alkalmazotti bázissal és kiforrott szervezeti struktúrával egyedül a GP rendelkezett a kijelölt csoportok közül; a szervezet stábjában 2020-ban és 2021-ben is növekedett (GP2 interjú). A 4.1. fejezetben szó esett róla, hogy a hirtelen digitalizáció a pandémia első hullámában kihívásként jelent meg, amire válaszként a szervezet új működésrendet alakított, így végül sikeresen alkalmazkodott a megváltozott feltételekhez. A GP2 interjúalany a COVID-19 járvány kitörését követő pár hónapot azért tartotta különösen nehéznek, mert a szervezeti struktúra, az erőforrások újratervezése, a „*család és a munka egészen újszerű kihívásainak a menedzselése*” és az önkéntesek integrálása rengeteg energiát felemésztett. A GP éves közhasznúsági jelentéseit (2019; 2020a) összevetve megállapítható, hogy az NGO önkéntes csoportjának létszámbeli növekedése 2020-ban felgyorsult⁹, mindazonáltal a szigorú járványügyi korlátozások idején a személyes kontaktus mérséklődésével kihívást jelentett az önkéntesek megtartása (GP1 interjú). A nagyszabású nyilvános megmozdulások hiánya is hozzájárult az önkéntesintegráció nehezedéséhez, mivel alig került megrendezésre olyan esemény, ahol szükség lett volna az önkéntesek segítségére.

Az FFF és az XR nem rendelkezik hivatalos tagsággal, viszont az aktív szervezőket informális módon nyilván tartják. A megkérdezett interjúalanyok a stáb lelkesedésének és létszámának fokozatos elapadásáról számoltak be. Az első járványhullámot – ahogy a 4.1. fejezetben kitértem rá – egyfajta befelé forduló újrastrukturálódás jellemezte, ami fenntartotta a tagság

motivációját. A 2020. őszi második és a 2021. tavaszi harmadik járványhullám során viszont a lelkesedés fokozatosan csökkent, az aktív mag kikopott (XR1, XR2 és F2 interjú). Az XR2 interjúalany ezt egyrészt magánéleti okokkal, másrészt az ügy lecsengésével, harmadrészt a személyes találkozások és utcai rendezvények jelentette rutin eltűnésével magyarázta.

A szervezői mag aktivitása híján az toborzás és az önkéntesekkel való kapcsolattartás is nehézkes lett. Az F1 interjú szerint az FFF iránt érdeklődő önkéntesek száma a pandémiás évek alatt töretlenül növekedett, de az utcai demonstrációk kiesésével nem maradt feladat, amit elvégezhettek volna, továbbá a visszacsatolás hiánya ellehetetlenítette annak megbecsülését, hogy közülük ténylegesen hányan maradtak aktívak. Az elvégzett interjúk alapján a XR-en belül szinte teljesen megszűnt a toborzás. Az önkéntes csoport aktivitására vonatkozó kérdésre válaszként az FFF képviselőihez hasonlóan az XR2 interjúalany is megemlítette a feladatdelegálási és kommunikációs nehézségeket, ám a problémát mélyebbről eredeztette és alapján véve problematizálta a Facebook-alapú bevonási rendszereket.

„Azt [az önkéntesek aktivitását] úgy jellemezném, hogy nem létezik. Azt a csoportot [az XR Facebook-on működő önkéntes csoportját] előtte sem sikerült túlzottan kihasználni. Ez több összetevős. Az egyik, hogy nem tudunk nekik feladatot adni. Amikor aktívan működtünk, akkor se nagyon tudtunk sok mindent kiszervezni és amikor elkezdtünk még kevesebb dolgot csinálni, akkor meg főként nem. A másik része pedig, hogy a Facebook csoportok erre nem kifejezetten alkalmasak. Nagyon sokan benne vannak több száz csoportban; belépnek, mert érdekesnek hangzik és közben nem érdekli őket, hogy mi történik benne. Fel se dobja nekik a Facebook egy idő után. És ez így nem kifejezetten alkalmas szerveződésre. Az utóbbi időben, amikor néhányszor posztoltunk, nem igazán jött semmi reakció szinte.” (XR2 interjú)

Az elérési adatok növekedésével párhuzamosan 2021 őszén mindkét szervezetben végbement egy megújulás, fellendítve az önkéntestoborzást és felfrissítve a szervezői mag összetételét (XR1 és F1 interjú). A megkérdezettek összességében pozitívan látták a fejleményeket, de az XR1 interjúalanyban feltámadt a régi, inaktívvá vált szervezők újbóli felkeresésének és bevonásának igénye.

A vizsgált négy szervezet közül a COVID-19 járvány kitörésekor a legalacsonyabb létszámú szervezői stábbal a ZÖFI rendelkezett. A Z1 interjú résztvevője szerint a toborzással korábban

is voltak problémák, mivel a 12-16 éves korú fiatalságot a pandémia előtt sem sikerült nagyszámban megszólítani. Noha 2020 elején a szervezet újult erővel vetette bele magát az aktivizmusba, a járványügyi korlátozások, a velejáró egzisztenciális nehézségek és az *online* tér monotonitása gyorsan erodálta a tagság motivációját és ezzel együtt az önkéntestoborzás is gyakorlatilag megszűnt (Z1 és Z2 interjú). 2020. áprilist követően két területen maradt aktív a szervezet: a belső és külső *online* kommunikációban és a városi kerékpározás előmozdításában.

4.4. Belső hatékonyság és csoportkohézió alakulása

A társadalmi mozgalmak belső struktúrájának kvalitatív elemzése során a belső hatékonyság és a csoportkohézió is lényeges szempontok. Belső hatékonyság alatt a szervezés gyorsaságát és pontosságát értem, amelybe egyaránt beletartozik a munkamegosztás minősége és a rendelkezésre álló erőforrások célszerű felhasználása. A csoportkohézió a stáb összetartását, a tagok mentális egészségét, illetve a csoporton belüli emberi kapcsolatok minőségét foglalja magába. A csoportkohézió tekintetében a GP-vel ellentétben az FFF, az XR és a ZÖFI megkérdezett képviselői romló tendenciákat közöltek. A belső hatékonyságot illetően viszont mindhárom szervezet pozitívan értékelte az *online* térbe szorulás hatásait.

A lassú és dőcögős átállás után a GP-nek sikerült befelé és kifelé is hatékony és a stáb mentális egészségét szem előtt tartó működésrendet kialakítania (GP1 és GP2 interjú). Takarékosabb és hatékonyabb lett a munkaszervezés, több *online* eszközt beépítettek mindennapi tevékenységükbe, illetve növekedett a szervezeten belüli szolidaritás. Egy további hozománya a digitalizációnak – ahogy azt a GP1 interjú aláhúzta –, hogy a messze élő aktivisták is könnyen be tudtak kapcsolódni a munkába, így elkezdtek kiegyenlítődni a földrajzi egyenlőtlenségek a budapesti központ és a vidéki alközpontok között. Hosszútávon a GP előnyére tudta fordítani a pandémiás évek kihívásait, melynek köszönhetően a tagság is pozitívabban viszonyult a digitális módszerekhez.

A korábbiakban láthattuk, hogy a másik három vizsgált mozgalom önkéntes alapon szerveződő struktúráit sokkal inkább kikezdte a személyes találkozások és az utcai mozgalmiság bekorlátozódása. Nem véletlen, hogy e szervezetek képviselői általánosságban a csoportkohézió romlásáról nyilatkoztak. A Z2 interjú szerint az emberek többsége elsősorban nem az üggyel való azonosulás, sokkal inkább a közösség miatt marad aktivista. A személyes találkozók rutinja fenntartotta a tagok lelkesedését (XR2 és Z1 interjú) és hiányukban az emberi interakciók folyamatos csökkenése volt megfigyelhető, ami elidegenedéshez (Z2 interjú), a kapcsolatok elszemélytelenedéséhez (F2 interjú) és végső soron lemorzsolódáshoz vezetett

(XR1 interjú). A digitális klímaaktivizmus előnyeit és hátrányait firtató kérdésre az F2 interjúalany a következőképpen foglalta össze a csoportkohéziót romboló faktorokat.

„Hogyha az ember a motivációját veszti, akkor a fő meghajtó ereje – a motiváció, az energia, ami ha elfogy az emberből, akkor közös események és közös cselekvésen keresztül tud megint hozzájutni és új erőt méríteni – ennek az aktivizmusnak elveszik. Elszemélytelenedett és ezáltal nem volt motiváció regeneráció és ezért nagyon nehéz volt. Online is azt lehetett látni, hogy mindenki egyre inkább fordul be, kevésbé szociális, nem tud mit kezdeni ezzel a tehetetlenséggel. Mindenki tehetetlennek érezte magát. Ez rám is inkább ilyen hatással volt.” (F2 interjú)

A GP-vel ellentétben az FFF, az XR és a ZÖFI nem tudta realizálni a kényszerű digitalizáció csoportkohéziót erősítő lehetőségeit. Mindez annak ellenére történt, hogy az XR1 és a Z2 interjúban is felmerült az *online* működés azon előnye, hogy általa könnyebb integrálni a földrajzilag távolabb élő tagokat és hogy *online* adott esetben több embert is meg lehet szólítani, mint a hagyományos megmozdulások keretében. A képet valamelyest árnyalando, az XR képviselőivel folytatott beszélgetéseken az is elhangzott, hogy mialatt a pandémiás években a szervezeti struktúra fokozatosan leépült, a tagokat összefonó magánéleti kapcsolatok erősödtek (XR1 és XR2 interjú).

Az elemzésnek eddig két olyan pontja volt, ahol a négy szervezet tapasztalata egy irányba mutatott: (1) az első járványhullám befelé forduló újrastrukturálódási törekvései és (2) az önkéntesintegráció nehézségei. A belső hatékonyság a közös metszet harmadik eleme, mivel a mindennapi működésbe beépített digitális eszközök nemcsak a GP-ben, hanem az FFF-ben, az XR-ben és a ZÖFI-ben is könnyebbé és átláthatóbbá tették a munkát. Az *online* megoldások kiváltképp hasznosnak bizonyultak a megbeszélések szervezésében (XR1, Z1 és F2 interjú) és megadták a hirtelen reagálás lehetőségét (Z2 interjú). A közösségi média felértékelődésének nyomán továbbá a fiatal szervezetek jelentősen gyarapították tapasztalataikat az *online* elérésben és a digitális eszközök használata megszokottá vált (Z2 interjú). Az F2 interjú szerint a közösségi média-jelenlét tudatosabbá válása állhatott annak háttérében, hogy az FFF 2021 őszén 400 fölé tudta tornászni új Instagram követőinek számát (mellékletek, 5. táblázat).

A COVID-19 járvány képezte új realitáshoz tehát a különböző méretű, szervezeti kultúrájú és erőforrásokkal rendelkező mozgalmak/NGO-k eltérő eredményességgel alkalmazkodtak. A GP-vel ellentétben az FFF, XR és ZÖFI számára komoly nehézségeket okozott az időszak a

pénzügyi háttér és a belső hatékonyság kivételével az összes vizsgált szempontból. A 4. fejezet eredményeit összegezve négy tanulság fogalmazható meg. Az első, hogy a pandémia rávilágított a széles tevékenységi kör nélkülözhetetlenségére társadalmi ügyek előremozdításában. Az FFF, az XR és a ZÖFI céljainak elérését szinte kizárólag az utcai jelenlétre alapozták, így amikor a tömegrendezvények korlátozásra kerültek, eszköztelenné váltak. A második, hogy jól kommunikálható eredmények nélkül (pl. jogszabályi módosítás kiharcolása, tömegeket megmozgató kampány/tüntetés szervezése) a 21. század médiaterében szinte lehetetlen a közfigyelem fenntartása (vö. Soler-i-Martí, Ferrer-Fons és Terren, 2020). Az új generációs zöld aktivizmus újdonságértékének csökkenésével a pandémiás években a korábbiaknál is nagyobb szükség lett volna látványos sikerekre, ám az FFF, XR és ZÖFI elvétve élt csak meg ilyen pillanatokat. A harmadik észrevétel, hogy a strukturált keretek és a folyamatos munkavégzés rutinjának hiánya rövidtávon is romboló hatással bír az önkéntes alapon szerveződő csoportok moráljára és összetartására. A GP formalizált struktúrája és fizetett stábjának nem meglepő módon ellenállóbbnak bizonyult a távmunka negatív hatásaival szemben. A tanulmány negyedik tanulsága pedig, hogy a várakozások ellenére a stabil pénzügyi háttér nem alapfeltétele a COVID-19 válságban való helytállásnak; az FFF, az XR és a ZÖFI a pandémiás években állandó költségvetés nélkül is finanszírozni tudta működése (csökkenő) költségeit. A következő fejezetben a kijelölt zöld szervezetek narratívájának alakulására térek rá a pandémia tükrében.

5. Vizsgált zöld szervezetek narratívája

A szervezeti változások nyomon követésén túl a tanulmány másik hozzáadott értéke a hazai új generációs zöld aktivizmus COVID-19 válságot érintő diskurzusának feltárása. A tematikus elemzés az interjú vezérfonal első, második, ötödik és részben a hatodik blokkjára épül (lásd: mellékletek, interjú vezérfonal). Az interjúkból kibomló narratívát három tematikus egységre osztottam. Az első tematikus egység az ökológiai válság és a COVID-19 válság viszonyával foglalkozik az egyén percepciójából, valamint arra is kitér, hogy a két krízisről kialakuló diskurzus milyen kapcsolatban áll egymással. A második a COVID-19 járvány gazdasági hatásait bontja ki, részletesebben kitérve a globalizáció és a sérülékenység – két központi motívum a rögzített interjúkban – kölcsönhatásaira. A harmadik tematikus egység a pandémia társadalmi következményeit tekinti át a kijelölt szervezetek szemszögéből, az együttműködés és fragmentáció kérdéseire összpontosítva. A fő tematikus egységeket az alájuk tartozó altémákat az 1. ábra összegzi; a következőkben a tematikus térkép három pontját fejtem ki.

5.1. Az ökológiai válság és a COVID-19 válság viszonya

A COVID-19 járvány okozta gazdasági és társadalmi válság klímaváltozáshoz való viszonyát mindegyik interjú érintette mint problémakört. A két válsághalmaz súlyosságát explicit módon a GP2 és a Z2 interjúk vetették össze. A GP2 interjúban szemléltető eszközként a hullám hasonlat jelent meg, ahol a COVID-19 egy kisebb hullámnak feleltethető meg: pusztítása számottevő, de összetársadalmi szinten eltörpül az ökológiai válság mellett, amely „a hosszabbtávú életfeltételeinket teszi tönkre”. A Z2 interjúban a két válsághalmaz összehasonlíthatósága is megkérdőjeleződött, hisz a klímaváltozás hatásai beláthatatlanok és a pandémiák is részüket képezik.

A válságok súlyosságának összevetésén túlmenően az elvégzett interjúk három ponton vontak különbséget a COVID-19 és az ökológiai válság között. E motívumok főként a szereplők kognitív helyzetértékeléséből és egyéni motivációiból kiindulva, azaz mikroszinten vetődtek fel. Az interjúalanyok a társadalmi percepciók összességéből eredeztették a meghozott politikai döntéseket. A három diszkurzív keret, amit a fejezet további részében tárgyalok az ökológiai válság komplex és absztrakt természetét, hosszútávúnak és földrajzilag távolinak érzékelt hatásait, valamint a médiában róla folyó diskurzust helyezik szembe a COVID-19 krízis megélt valóságával.

5.1.1. A két válság absztraktsága és összetettsége

A légkör, vízburok, krioszféra, litoszféra, pedoszféra és bioszféra folyamatainak komplex egymásra hatása az ökológiai válsággal való szembenézést és a megfelelő válaszok megadását rendkívül nehezíti (Markowitz és Shariff, 2012). A helyzetet tovább bonyolítja, hogy az említett rendszerek az emberi társadalmakkal számtalan módon kölcsönhatásba léphetnek. Az ökológiai válság absztrakt természete a megkérdezettek szerint a COVID-19 járvánnyal összevetve egyértelműen kimutatható. A GP1 interjú a pandémiát egyéni szinten könnyebben belátható és ezért sokkal ijesztőbb válságként aposztrofálta, szemben a lappangó, nehezen megragadható klímaváltozással.

„Egyénileg nehezebb felismerni az ok-okozati összefüggést a szén-dioxid kibocsátás és a klímaválság között. Komplexebb probléma. És a COVID az meg nagyon egzisztenciális és könnyen felismerhető.” (GP1 interjú)

Az idézet értelmében nem csoda, hogy 2020 óta a vírushoz és az egzisztenciális megmaradáshoz kapcsolódó szorongások átvették az ökoszorongás helyét a társadalomban.

Azonban a GP2, F2, XR1 és XR2 interjúk kiemelték, hogy a fiatalság, illetve azok körében, akik aktívan foglalkoznak az éghajlatváltozás kérdésével, valószínűleg nem csökkent az ökoszorongás mértéke. Ezt alátámasztja a GP2 interjúban is idézett tíz országban elvégzett felmérés (Hickman és mtsai., 2021, o. 866), mely arról tanúskodik, hogy a 16 és 25 év közöttiek 59%-a a járvány alatt is nagyon vagy rendkívül aggódott a klímaváltozás miatt.

Az ökológiai válság komplexitásából adódóan nemcsak egyéni, hanem globális szinten is kihívást okoz, amit a pandémiás években sem szabad elfelejteni. Ezt az üzenetet igyekezett átadni az FFF és az XR 2020 szeptemberében tartott közös eseményén, ahol a Szabadság hídra függesztették ki „a klímaválságra nincs vakcina” feliratot (Sarkadi, 2020)¹⁰. Fontos azonban mindehhez hozzátenni – ahogy az F1 interjú is aláhúzza –, hogy 2021 végére a széleskörű közvélemény számára is egyértelművé vált, hogy a COVID-19 járvány megoldása sem annyira egyszerű, mint azt korábban gondolni lehetett.

5.1.2. A két válság érzékelt távolsága

Az összetettség mellett a kutatás résztvevői az ökológiai krízis hatásainak érzékelt nagy távolságát emelték ki. A COVID-19 járványt az interjúalanyok szerint az egyén mind térben, mind időben közelebbinek érezte, ezzel magyarázatot adva, miért lehetett a széleskörű és radikális megszorító intézkedéseknek magas a társadalmi támogatottsága. Egyrészt a COVID-19 járvány a jelenben fenyegette a társadalmat (Z1 interjú); az egészségügy túlterhelődése azonnali változásokat követelt (XR2 interjú). Másrészt az ökológiai válság fő kárvallottjai – a jövő generációi és a kiszolgáltatott társadalmi csoportok (F2 interjú) – a privilegizált rétegek számára kevésbé voltak láthatóak, a COVID-19 járvánnyal viszont „iskolázottságtól, társadalmi osztálytól és földrajzi helyzettől függetlenül szinte mindenki találkozott” (GP1 interjú). Következésképp, amint azt az XR2 interjú megfogalmazta, „érthető ilyen szempontból, hogy az egyikkel [a COVID-19 válsággal] aktívabban, jobban foglalkoznak az emberek, mert tényleg a bőrükön érzik, szemben a beláthatatlan ökológiai- és klímaválsággal”. Egy másik interjúban ugyanez a gondolat képletesen is kifejtésre került.

„A COVID az kicsit olyan, mint amikor meglátsz egy oroszánt a mezőn, és arra azonnal reagálni kell. És a klímaválság az meg kicsit olyan, mint amikor barlangod van és látod, hogy emelkedik a vízszint, és lehet, hogy ez később gondot okoz, de hogyha meglátod, hogy jött egy oroszán, előbb arra fogsz reagálni és nem új barlangot keresni.” (GP1 interjú)

A pandémiás években világossá vált, hogy az ökológiai válság nem jelenleg és nem közvetlenül fenyegeti a döntéshozók pozícióját (F2 interjú). A GP2 interjú alapján ez annak tudható be, hogy a döntéshozók egyfajta „politikai teret” laknak be, amit ugyan képesek formálni, de a mozgásterüket a választópolgárok problémaérzékelése erősen befolyásolja. Választási ciklusokban gondolkoznak, így a *business-as-usual* megoldásokon túl csak akkor terjeszkednek, ha a szóban forgó ügy a pozíciójukat rövid- és középtávon veszélyezteti. A rövidtávú gondolkodás előtérbe kerülése és a folyamatos újratervezés mint motívumok a GP1, F2 és XR2 interjúkban világosan megjelentek. Az XR1 interjú ezzel szemben a hosszútávú tanulságokra helyezte a hangsúlyt és kifejezte reményét, hogy a járvány során átvett minták talán egy szolidárisabb és élhetőbb jövő felé mutatnak. A GP2 interjú ennél borúsabbnak ítélte a helyzetet, rámutatva a Stern-jelentés (2007) kulcsmegállapítására, miszerint az azonnali és folyamatos kibocsátáscsökkentő intézkedések implementálása ugyan hosszútávon gazdaságilag is megérné, de ezeket a lépéseket a jelen rövidtávú érdekek által vezérelt politikájában mégsem látni.

A rövidtávú gondolkodáshoz kapcsolódóan az FFF és a ZÖFI képviselői a COVID-19 járvány egy pozitív hozományát is felismerték. A pandémia ugyanis rámutatott arra, hogy el lehet érni gyors és radikális változást és a társadalom képes ezekhez alkalmazkodni, ha van rá akarat (Z1 és F2 interjú). Másképpen fogalmazva: *„az emberekben van egy hihetetlen túlélési ösztön és szeretik a kihívást, amikor kell valamit tenni; nagyon-nagyon gyorsan alkalmazkodunk”* (Z2 interjú). A világjárványra válaszként érkező radikális intézkedések precedenst teremtettek és ezért lényeges tanulságként szolgáltak az ökológiai válság elleni fellépésben.

5.1.3. Az ökológiai válság normalizálódása

Az 5.1.1. és az 5.1.2. fejezetek bemutatták, hogy az ökológiai krízis és a COVID-19 járvány okozta válsághelyzet komplexitásukban és az egyén által érzékelt távolságukban is eltértek. Négy interjúban egy további motívum is feltűnt: a klímaváltozás témakörének normalizálódása. A GP1 interjú szerint a COVID-19 járvány elterjedése felkészületlenül érte a nyugati társadalmakat, hiszen az uralkodó narratíva korábban a fejlett világban az volt, hogy a pandémiák korát az orvostudomány régen meghaladta. A hirtelen jött egészségügyi fenyegetés ennek köszönhetően 2020 tavaszán hetek alatt biztonsági kérdéssé vált, amely mellett a természetpusztulás és a klímaváltozás a „békeidők jól ismert problémáinak” hatottak. Az évtizedek óta *„szajkózott”* (Z1 interjú) ökológiai kihívások marginalizálódtak és ezt a tendenciát a zöldre festés gyakorlata csak tovább erősítette. A Z2 interjú ennél még egy lépéssel tovább

ment és azt állította, hogy a pandémia kitörése óta a *greenwashing* a korábbinál is sikerebben és széleskörűbben működött, mivel „*mással foglalkozunk és nem vagyunk eléggé résen*”.

Az ökológiai válság normalizálódásának motívuma nemcsak Magyarországon képződött meg. Ahogy Thompson (2020) kifejti, az ökológiai mozgalom a 2018-2019-ben meghozott nemzetközi klímaügyi vállalások elégtelenségét már a pandémiát megelőző hónapokban tematizálta. A COVID-19 válság egyértelművé tette, hogy az új generációs aktivistacsoportoknak a zöld diskurzus formálásában vissza kell szereznie a kezdeményezőképeséget. Az F2 interjúalany ennek elérése érdekében több felvilágosítást javasolt éghajlati és környezeti témákban, a GP2 interjú szerint pedig saját partikuláris érdekeik mentén kell bemutatni az embereknek, hogy az ökológiai válság súlyosabb, mint azt korábban gondolták.

5.2. COVID-19 válság gazdasági hatásai

A kutatás résztvevői különös figyelmet szenteltek az ökológiai válság, a COVID-19 járvány és a globalizáció összefüggéseinek felderítésére. A vizsgálat ezen részének relevanciáját az adja, hogy hat interjúban expliciten elhangzott, hogy a természeti és éghajlati változások, valamint a pandémia globális problémák – az XR1 és a Z2 interjúknak pedig a kontextusából következett világosan ugyanez a megállapítás. Ebben a fejezetben először a COVID-19 gazdasági hatásait mutatom be a vizsgált szervezetek narratívájában, amelynek két fő eleme a globális ellátási láncok sérülékenysége és a helyi önellátási törekvések megerősödése. Ezt követően a GP, FFF, XR és ZÖFI poszt-pandémiás gazdasághelyreállításról vallott nézeteit tekintem át külön figyelmet fordítva a narratívabeli azonosságokra és különbségekre.

5.2.1. Sérülékeny ellátási láncok és helyi önellátási törekvések

Azzal, hogy a globalizálódó emberi társadalmak milyen módon járulnak hozzá a vizsgált két krízis elmélyüléséhez részletesebben a GP2, F1 és XR2 interjú foglalkozott. A három fő ok, ami megjelent az ember természetbe való benyomulása, az állatvilág kizsákmányolása, illetve az áruk és a munkaerő szabad áramlása (lásd: Szolidaritási Akciócsoport, 2020)¹¹. Mindemellett az XR képviselőivel folytatott beszélgetéseken a kapitalizmus versenylogikája is előkerült mint az átélt krízisek mélyén meghúzódó ok. Összességében viszont leszögezhető, hogy az interjúalanyok csak marginálisan foglalkoztak a globális válságok társadalomban gyökeredző indokainak feltárásával, mint ahogy e kérdések mély megértése jelen tanulmánynak sem célja.

A továbbiakban a COVID-19 járvány ökológiai válsághoz kapcsolódó következményeit tekintem át. A pandémia tanulságainak sorra vételekor a globális ellátási láncok sérülékenységét a GP, az XR és az FFF képviselői egyaránt említették.

„Nagyon sok ponton látszott, hogy mennyire sérülékeny ez a gazdasági rendszer, amikor pár kereskedelmi csomópontra támaszkodik az egész. Ha ezek a csomópontok kiesnek, akkor félig összeomlik.” (XR1 interjú)

A globalizált gazdasági rendszer sérülékenységének közvetett következményei a lefolytatott beszélgetések alapján az ipari árucikkek gyártásának és szállításának bonyolulttá válása, a negatív externáliák előtérbe helyeződése, az ellátásbiztonság romlása, illetve a helyi élelmiszertermelés és az élelmiszer önrendelkezés megerősödése. Egyéni szinten a globális ellátási láncok akadozása a GP1 interjú szerint többekben megkérdőjelezhette a tézist, miszerint az emberiség független az ökoszisztémától. Az egyén azt is felismerhette, hogy a materiális javak felhalmozása, az anyagi jólét és a végtelen növekedés – amelyek a nyugati típusú fogyasztói társadalmak alapvető jellemzői – nem egyértelműen adottak és örökkévalóak. Számos interjú beszámolt az egyéni fenntarthatósági lépések terjedéséről, amely együtt járhatott az ellátási láncok rövidülésével, a személyes kapcsolatrendszer felértékelődésével és a helyi közösségek revitalizációjával (GP2 és XR1 interjú). Erre példaként szolgált az ökozöldségek (GP2 interjú), a balkonkertészkedés (XR2 interjú), a kerékpározás (Z2 interjú), az otthon sütés-főzés (F1 interjú) és a fenntartható táplálkozás (F2 interjú) széleskörűbbé válása. A nagyobb tudatosság és önellátás – ahogy az a GP2 interjúból kiderült – nem csupán ökológiai szempontból fenntartható, hanem az egyén autonómiáját és kompetenciáját is növeli, továbbá gazdaságos.

5.2.2. Poszt pandémiás gazdasági elképzelések

A vizsgált szervezetek globalizációkritikus hangvételét a COVID-19 válság nem gyengítette. A járvány utáni ideális világ gazdasági struktúráról a kutatás résztvevői hasonlóan gondolkoztak; elképzeléseik között a lokalizáció, az emberek érdekeinek képviselete, a szennyező fizet elve és a nem-növekedés (*degrowth*) kulcsszerepet játszottak. A GP „Legyen a válság esély” petíciója (2020b) részletes és integratív elképzeléseket közölt, egyebek mellett olyan követeléseket magába foglalva, mint a zöld feltételekhez kötött hitelezés, a GDP komplexebb mérőszámokra cserélése, fenntartható munkahelyek létesítése, a helyi önrendelkezés fejlesztése, a kisléptékű és önellátásra törekvő termelés támogatása, az ökológiai mezőgazdaságra való átállás szorgalmazása és az egyszer használatos kultúrával való szakítás.

Ugyan nem a járvány kezdeti hónapjaiban, de a későbbiekben az FFF egy tizenkét pontból álló követeléssort (Fridays For Future Magyarország, 2022a) hozott nyilvánosságra, amely például a Környezetvédelmi Minisztérium önállóságának visszaállítását, a Paks2 beruházás leállítását, a dízelüzemű gépjárművek kivezetését, az erdőtörvény felülvizsgálatát és állampolgári gyűlések szervezését írta elő a kormánynak. Az XR és a ZÖFI a tanulmány megírásának pillanatáig nem készített hasonló javaslatcsomagot, így az ő gazdasági helyreállításról alkotott nézeteik rekonstruálásakor kizárólag az interjúkra hagyatkozom.

Az áttekintett szakmai anyagok és az interjúk alaphangulatából kiindulva a négy vizsgált szervezet nem mondott radikálisan ellent egymásnak gazdasági kérdésekben; inkább hangsúlybeli eltolódások rajzolódtak ki¹². Az első különbség, hogy míg az FFF képviselői a globalizációt inkább morális alapon – az ökoszisztéma (F1 interjú), illetve a teremtett világ (F2 interjú) egységére hivatkozva – kritizálták, addig a kutatásban résztvevő XR aktivisták érveléséből az elnyomásra épülő és kizsákmányoló struktúrák meghaladásának igénye volt kiolvasható (XR1 és XR2 interjú). A másik eltérés, hogy az FFF-fel szemben – ahol a lokalizáció kapott nagy szerepet – a GP, de leginkább az XR narratívájában hangsúlyosan szerepelt a klímaigazságosság mint diszkurzív keret. A GP2 interjúban ez úgy jelent meg, hogy „*egyik válság se demokratikus*”, az XR1 interjúalany pedig ugyanezt a gondolatot a következőképp fogalmazta meg: „*a klímaválságban és a COVID-19 válságban is ugyanazok voltak a sérülékeny csoportok – a Globális Dél – és a klímaválságban és a COVID-19 válságban is ugyanazokat a csoportokat hagyták magukra*” (XR1 interjú).

Az előzőeken túl az XR2 interjúban egy új szempont is felmerült. Az interjúalany lényeges a két krízis között lényeges különbségként vázolta, hogy míg az ökológiai válság esetén nem várhatóak a közeljövőben az ember testének integritását (*bodily integrity*) korlátozó invazív intézkedések, addig a COVID-19 válságban erre már többször sor került.

„XR-ként amellet kardoskodunk, hogy olyan megoldásoknak kell születnie a klímaválságra, melyek a sérülékeny csoportokat nem helyezik még rosszabb helyzetbe. És azok az invazív intézkedések, amikről beszéltem szerintem főleg rájuk lennének negatív hatással. Úgyhogy nagyon remélem, hogy sikerül ezeket kikerülni.” (XR2 interjú)

5.3. COVID-19 válság társadalmi és politikai hatásai

A globális válságok társadalmi és politikai hatásait illetően a vizsgált szervezetek jellegükből adódóan az együttműködés és társadalmi szolidaritás kérdéseire fókuszáltak. A COVID-19 válság rövid- és hosszútávon egyaránt jelentősen megváltoztatta az emberi közösségek működését. A kutatás résztvevői arról egységesen nyilatkoztak, hogy a járvány kitörését követő hónapokban a társadalmi szolidaritás fellángolt. A mindennapi élet hirtelen és radikális átalakulása révén megszorodtak a helyi szintű szolidáris kezdeményezések, mint például az időskorú szomszédokat segítő közösségek (GP1 és XR2 interjú), az egészségügyi dolgozók melletti kollektív kiállás (XR1 interjú), az 5.2. fejezetben is említett termelészövetkezetek és a tizenkét NGO-t és mozgalmat tömörítő Szolidaritási Akciócsoport (XR2 interjú).

„Szerintem válság kell ahhoz, hogy a szolidaritás feltámadjon. Hogyha mindenki kényelemben elvan és ömlik a televízió, akkor nincsen semmi, de ha szituáció van, akkor van egy ösztön az emberben, ami föltámad.” (Z2 interjú)

Az idézett részlet hűen tükrözi az interjúalanyok vélekedését a járvány elején ideiglenesen megerősödő helyi szintű szolidaritásról. Az együttműködés hosszabb távú alakulásáról az elemzett szövegek heterogén képet adtak, több esetben egyazon interjúban belül se történt egyértelmű állásfoglalás. A fejezet további része először a kisközösségek (5.3.1. fejezet), majd a rendszer szintjén (5.3.2. fejezet) tárja fel, hogy a magyarországi kortárs zöld szervezetek szerint erősödött vagy gyengült a szereplők közti együttműködés. Dacára annak, hogy az interjúalanyok eltérően vélekedtek az együttműködés és fragmentáció kérdéseiről, jelen diszkurzív keret bemutatása azért indokolt, mert a kutatásban résztvevők egytől-egyig normatív célként rögzítették a nemzetközi tudásmegosztás és együttműködés facilitálását, amely az 5.3.3. fejezetben kerül bővebb kifejtésre.

5.3.1. Emberi közösségek erősödése vagy aprózódása?

Az első kérdés, ami megosztotta az interjúalanyokat, hogy a COVID-19 járvány nyomán az emberi közösségek hosszabb távú megszilárdulása vagy aprózódása volt-e figyelhető. Többen utaltak rá, hogy a fejezet elején felsorolt helyi szintű szolidáris kezdeményezések – ha nem is olyan intenzív formában, mint a járvány első hónapjaiban – később is kitartottak (GP1, XR1 és Z1 interjú). Ennek hátterében számos tényezőt azonosítottak, mint például az egészségügyi és gazdasági válsághelyzet szülte egzisztenciális szorongást (GP2 interjú), a COVID-19 járvány „globális közös élmény” jellegét (*shared experience*) (GP1 interjú), a sérülékenységi kollektív felismeréséből adódó empátiát (XR1 interjú), illetve a fokozódó lokalizációt (XR1 interjú).

Ezek a tényezők az interjúk szerint magukban hordozzák a potenciált, hogy hosszabb távon is növeljék a kisközösségek belső kohézióját, jelentősen megkönnyítve az ökológiai válsághoz való alkalmazkodást. Ugyanakkor többen arról számoltak be, hogy a 2020 tavaszán indult szolidáris kezdeményezések java a későbbiekben elsikkadt (XR2 interjú), illetve hogy bizonyos kontextusokban eleve csak elhanyagolható mértékben emelkedett az összetartás (Ádám és mtsai., 2021).

A digitalizációról a megkérdezettek nemcsak az aktivizmus viszonylatában nyilatkoztak. A Z1 interjú az online térbe kényszerülés társadalmat erősítő aspektusait domborította ki; ezzel szemben az F2 interjú az információs társadalom egyént „eltompító” jellegére helyezte a hangsúlyt. E kettősséget a GP1 interjú is magával hordozta, ugyanis állítása szerint mialatt a pandémiás időszakban sokakat a közvetlen veszélyérzet empatikusabb viszonyulásra sarkallt, másokból bezárkózó és felhalmozó attitűdmintákat váltott ki. Másképpen fogalmazva: „amikor az ember fél, vagy retteg, akkor kicsit körön belül védekezik, és aki a körön kívül van, azzal tud egy kicsit kevésbé szolidáris lenni” (GP1 interjú). E zsigerinek vélt reakciót a közösségi média a Z1 és az F2 interjúalanyok elbeszélésében azáltal multiplikálta, hogy véleménybuborékokba zárta az embereket, amelyekből a szigorú járványügyi korlátozások miatt az egyén csak korlátozottan volt képes kilépni.

„Mint klímaaktivisták, belekerülünk egy bizonyos véleménybuborékba. Hogyha csak zöld oldalakat követünk, akkor nem annyira látjuk az ellenvéleményt, sokkal nehezebben tudunk rá reagálni és nem annyira tudunk felkészülni arra, hogy hogyan képviseljük helytállóan a véleményünket. Viszont olyanoknak a fejében, akik másfajta véleménybuborékokban vannak, annyira megrögződött kép alakult ki arról, amilyen az ő érdeklődési körük, hogy ezzel sokkal kevésbé lesz összeegyeztethető egy ennyire egyértelmű és tényeken alapuló dolog, mint maga a klímaváltozás.” (F2 interjú)

Három rögzített interjúban expliciten elhangzott, hogy a COVID-19 válság felerősítette a társadalmi polarizációt (GP2, F1 és Z1 interjú). A jelenség velejárói a független sajtó és a kritikus gondolkodás globális szinten tapasztalt gyengülése (GP2 interjú), valamint a tudományos szkepticizmus térhódítása (GP2, XR1, XR2 és Z1 interjú). A tudományos tények az XR1 interjú alapján már a járvány előtt is a háttérbe voltak szorítva, de az összeesküvés-elméletek a pandémiás években a társadalom sokkal nagyobb részére kiterjedtek. Az XR2 interjú az összeesküvés-elméletek elterjedését az antiintellektualizmus felerősödésével hozta

összefüggésbe, ami hozzájárult a tekintély tiszteletének csökkenéséhez¹³, illetve a társadalom táborokra szakadásához (GP2, Z1, F1 és F2 interjú). A szétaprózódott társadalomban pedig – ahogy azt az F1 interjú összegezte – többé „*nincs univerzális igazság vagy univerzális mítosz, hanem nagyon eltérő világmagyarázatok találkoznak egymással az online térben és nincs semmilyen döntőbíró*”.

Az előzőekből a GP2 interjúalany azt a következtetést vonta le, hogy noha a társadalmi szolidaritás a COVID-19 járvány első hullámában fellángolt, ezt követően a helyi közösségek jellemzően bezárkóztak és fragmentálódtak. Arra, hogy a társadalom aprózódása valóban csökkentette-e az ökológiai válság elleni érélyes fellépést, a GP2 és a Z2 interjú adott egyértelmű igenleges választ. De kiindulva abból, hogy a kutatás nem egy résztvevője a közösségeken belüli összetartás mellett is hozott érveket, továbbra is nyitott kérdés, hogy az említett fragmentáció valóban kimutatható-e. Valószínűleg csak évek múltán fog látszani, hogy a pandémiás időszak inkább árkokat ásott vagy hidakat ácsolt a társadalom szövetén.

5.3.2. Globális egyenlőtlenségek mélyülése vagy tompulása?

A második kérdéskör, amely megosztotta a kutatás résztvevőit az államok, nemzetközi szervezetek és multinacionális nagyvállalatok (MNC-k) szintjén vizsgálta az együttműködést. A legoptimistább kicsengésű Z1 interjú résztvevője a nehéz gazdasági helyzetbe került kis- és középvállalatokon kívül valamennyi szereplő növekedő együttműködésre való hajlandóságának számolt be. A rövidtávú gondolkodás előtérbe kerülése végett (lásd: 5.1.2. fejezet) több más interjúalany is aláhúzta a globális együttműködés ideiglenes megerősödését, azonban a változások maradandóságát és zöld politikába való átültethetőségét tekintve szkeptikusak maradtak (GP2, Z2 és F2 interjú). Szkepszisüket alátámasztandó, két érv fogalmazódott meg, nevesül az ökológiai válság komplexitása (lásd: 5.1.1. fejezet) és a gazdasági útfüggőségek (Z2 interjú).

Egyes interjúalanyok két további ponton árnyalták a fejezet elején vázolt pozitív képet. Az XR képviselői a döntéshozók gazdasági elit iránti elfogultságára figyelmeztettek (XR1 és XR2 interjú). Érvelésükben arra mutattak rá, hogy a diplomáciai, politikai és vállalatközi megbeszélések könnyen abba az irányba terelhetik a COVID-19 járványt övező diskurzust, hogy hogyan lehetne minél hatékonyabban kivédeni a tőkések és MNC-k vagyonát fenyegető társadalmi-gazdasági folyamatokat és ismét növekedő pályára állítani a világgazdaságot. A másik több helyütt megjelenő kritika a válságkezelés globális egyenlőtlenségeket fenntartó karakterét problematizálta (GP2, XR1, XR2 és F1 interjú).

Szemben Klenert és mtsai. (2020) jóslatával, miszerint legkésőbb az oltóanyagok forgalomba helyezéséig kiteljesedik a COVID-19 járványt övező nemzetközi kooperáció, a kutatás résztvevői egyenlőtlen elosztásról és a felsőbb rétegek aránytalan részesedéséről számoltak be a járványkezeléshez elengedhetetlen erőforrások tekintetében.

„Én nem látom, hogy társadalmi igazságosság előmozdult volna. [...] Gyakorlatilag alig jut a harmadik világba oltás, alig jut egészségügyi felszerelés, alig jut egészségügyi személyzet, miközben az erőforrások nagy részét a nyugati típusú társadalmak, demokráciák kapitalista világa birtokolja.” (GP2 interjú)

Az ökológiai válság összetettsége, a megmerevedett intézményi struktúrák, a gazdasági növekedésbe vetett töretlen hit és az erőforrások egyenlőtlen elosztása olyan kihívásokat jelentettek, amelyek kérdéssé tették, hogy a járvány elején tapasztalt nemzetközi összefogás mennyire tart ki hosszútávon. A legpesszimistább végkövetkeztetésre a kérdést illetően a Z2 interjúalany jutott. Az európai zöld megállapodás példáján keresztül amellet érvelt, hogy a COVID-19 járvány kitörése óta egyáltalán nem vált szorosabbá a nemzetközi kooperáció. Azt azonban nem állíthatjuk, hogy a kutatásban résztvevő szervezetek képviselői egyöntetűen lemondtak volna a nemzetközi szolidaritás erősödésének lehetőségéről. A remény belengte a rögzített interjúk légkörét csakúgy, mint az 5.3.1. fejezetben.

5.3.3. Mikro- és makroszintű összefogás szükségessége

Hogy a rendszer szereplőinek összetartását, avagy a helyi szintű és nemzetközi szolidaritást növekedő vagy csökkenő pályára állította a COVID-19 válság, nem volt összhang az interjúalanyok között. Az együttműködés mint normatív cél ellenben valamennyi interjúban kifejezésre került. A kutatás hat résztvevője világossá tette, hogy a globális kihívások – mint a COVID-19 járvány és az ökológiai válság – kizárólag széleskörű és határokon átívelő együttműködéssel fékezhetőek meg (GP1, GP2, F1, XR1, XR2 és Z1 interjú). Az interjúkból kibomló narratíva szerint, hogy valóban megfelelő válaszok születhessenek, a kooperációnak a rendszer minden pontján végbe kell mennie (GP2, XR1 és XR2 interjú) és ki kell terjednie a hatékony információátadó és tudásmegosztó mechanizmusok kialakítására is, hogy minél szélesebb tömegek férhessenek hozzá a válságok leküzdéséhez szükséges tudáshoz (GP1, GP2 és Z1 interjú).

Ahogy az 5.3.1. fejezetben láttuk, a helyi közösségek alulról történő megszerveződése is kulcsfontosságú az ökológiai válság fényében. A Z2 interjúalany szerint a társadalmi szövetet

roncsoló folyamatokat közösségszervezéssel lehetne egyedül megállítani, „mert vannak olyan rutinok, amit ha az emberek megtanulnak és hogyha szituáció van, akkor rögtön tudnak közösen működni – mert kiépültek ezek a kapcsolatok”. Elbeszélésében hatékony közösségszervezéssel erős és reziliens közösségek jöhetnének létre, amelyek a jövő válságaival szemben ellenállóan tudnának fellépni.

Az állami és nem-állami szereplők viszonyáról a nemzetközi kooperációban kevés szó esett. A GP képviselőivel folytatott beszélgetések tartalmaztak egyedül részletesebb állásfoglalást a kérdésben. A GP2 interjúalany kifejtette, hogy a szoros nemzetközi együttműködés nem csökkentheti szükségszerűen az államok szuverenitását és a nemzeti autonómiát; a kettő egyidejűleg is meg tud valósulni. A GP1 interjú hasonló következtetésekre jutott és leszögezte, hogy az államhatárok hiába társadalmi konstrukciók, ebből nem következik feltétlenül felszámolásuk szükségszerűsége.

6. Konklúzió

A 2018-2019-es években színre lépő mozgalmak – a Fridays For Future és az Extinction Rebellion – új lendületet adtak a modern ökológiai aktivizmusnak, azonban a COVID-19 járvány, illetve a velejáró egészségügyi és gazdasági válság őket is alkalmazkodásra kényszerítette. A tanulmány célja a kortárs hazai zöld csoportok tapasztalatainak feltárása volt, avagy hogy a pandémia hogyan alakította át mobilizációs erejüket, belső struktúrájukat és diskurzusukat. Ehhez először áttekintette a 2018-2019. évek zöld mozgalmi hullámának történetét és viszonyulását a korábbi évtizedek ökológiai aktivizmusához. Ezután négy hazai szervezet, a Greenpeace Magyarország, a Fridays For Future Magyarország, az Extinction Rebellion Magyarország és a Zöld Fiatalok Egyesület Pécs két-két képviselőjének bevonásával nyolc félig strukturált interjút készített. Eredményeit az interjúk tematikus elemzésével és a kijelölt szervezetek elérésére vonatkozó adatgyűjtéssel állította elő.

A dolgozat a vizsgált szervezetek mobilizációs erejében eltérő előjelű változásokat azonosított. Mialatt a Greenpeace Magyarország Egyesület a COVID-19 válságban növelte *online* elérését és önkénteseinek számát, stabilizálta adományozói bázisát, valamint fenntartotta a stáb aktivitását és összetartását, a három fiatal mozgalom a pénzügyi háttér és a belső hatékonyság kivételével az összes vizsgált szempontból stagnálást vagy visszaesést mutatott. A tanulmány a mozgósítás tekintetében összegzőként a széles tevékenységi kör, a látványos és jól

kommunikálható sikerek, valamint a strukturált és rutinszerű munkavégzés nélkülözhetetlenségére hívta fel a figyelmet.

A tanulmány ezután a négy vizsgált szervezet pandémiához kötődő diskurzusát térképezte fel. Három tematikus egységet különített el, amelyek rendre a következő témákat ölelték fel: (1) a COVID-19 és az ökológiai válság összefüggéseit, (2) a járvány gazdasági hatásait és (3) a járvány társadalmi következményeit. Az első tematikus egységben az interjúalanyok mellett érveltek, hogy az ökológiai válság komplexitása, absztraktsága és az egyén által térben és időben érzékelt nagy távolsága miatt nehezebben befogadható és megoldható kihívás, mint a COVID-19 járvány. A kutatás résztvevői emellett a zöld diskurzus pandémiás években történő normalizálódására is kihívásként tekintettek. A második tematikus egységben a vizsgált szervezetek egyetértésre jutottak abban, hogy a klímaváltozás és a pandémia pusztító hatásai szorosan összefüggenek a globalizációval, illetve hogy a járvány kitörése óta a társadalom egyre szélesebb köre felismerte a gazdasági rendszer törékenységét. A tanulmány poszt-pandémiás gazdasági elképzelések terén is átfedéseket fedezett fel az elemzett csoportok között, ugyanakkor az Extinction Rebellion Magyarország narratívájában markánsabban megjelent az elnyomó és kizsákmányoló struktúrák elleni fellépés, a klímaigazságosság és az emberi test integritásának megőrzésének diszkurzív keretei. A harmadik tematikus egység fő tanulsága az volt, hogy noha az együttműködés és társadalmi fragmentáció fontos komponensei a kortárs hazai zöld aktivizmus járványról való gondolkodásának, a vizsgált szervezetek se mikro-, se makroszinten nem tudtak koherens véleményt kialakítani arról, hogy a szereplők közti összefogás növekedett vagy csökkent a pandémia kitörése óta. Mindazonáltal a tanulmány arra a következtetésre jutott, hogy a szorosabb nemzetközi együttműködés előremozdítását a kutatás valamennyi résztvevője normatív céljának tartotta.

A dolgozat eredményeivel egy fiatal kutatási terület formálódásához járult hozzá. A COVID-19 válság kortárs zöld aktivizmusra gyakorolt hatásairól a téma aktualitása miatt eddig kevés tudományos munka született, magyarországi kontextusban pedig még senki sem foglalkozott a kérdéssel. A Fridays For Future és Extinction Rebellion külföldi csoportjaira fókuszáló esettanulmányok a pandémia és a szervezetek viszonyának jellemzően kisebb specifikus szeleteit ragadták meg. Jelen dolgozat ennél átfogóbb képet alkotott, mivel négy szervezetet is bevont az elemzésbe, illetve a mobilizációs erő és a diskurzus alakulására egyaránt kitért.

Ugyanakkor épp integratív szemlélete miatt a tanulmány nem volt alkalmas arra, hogy a témakör valamely konkrét aspektusának mélyebb szintű elemzését végezze és figyelme nem

terjedt ki az interjúalanyok elbeszélése mögött meghúzódó látens jelentéstartalmakra. Az itt bemutatott elemzés egy további megszorítása magyarországi fókuszában rejlik. A dolgozat esettanulmányos jellege felveti a kérdést, hogy végkövetkeztetései mennyiben általánosíthatók és húzhatók rá más országok mozgalmaira. Végezetül érdemes megemlíteni a hazai zöld szférába való beágyazottságomból adódó kutatói elfogultság problémáját, amely mind az interjúk szervezésénél, lebonyolításánál és feldolgozásánál torzíthatta a dolgozat megállapításait. A felmerülő kérdések kielégítő megválaszolása érdekében a tanulmány továbbfejlesztésénél érdemes a kutatás egy-egy specifikus részterületét mélyfűréssel elemezni, a hazai kortárs zöld aktivizmus COVID-19 válsághoz kötődő tapasztalatait más országok szervezeteivel összevetni, illetve a kutatói elfogultságot társszerzők bevonásával csillapítani.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-1-I kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Jegyzetek

- ¹ Noha a nagyobb nyugati NGO-k már ekkor felismerték a Globális Dél zöld mozgalmainak szerepét és igyekeztek minél szélesebb kapcsolatokat kiépíteni velük (Boda, 2004).
- ² A Fridays For Future honlapja szerint jelen tanulmány megírásának pillanatáig világszerte 732 helyszínen, főleg Európában és Észak-Amerikában zajlottak megmozdulások. Kiindulva abból, hogy Magyarországon a hivatalos weboldal szerinti két helyszín helyett 18 városban sztrájkoltak már a diákok, a valóságban valószínűleg globálisan több ezer diáksztrájkra sor került.
- ³ Természetesen – révén, hogy alulról szerveződő mozgalomról van szó – regionális szinten több eltérés is megfigyelhető az egyes FFF csoportok között, amelyek részletes megtárgyalása nem célja e dolgozatnak.
- ⁴ Az ökológiai aktivizmus megközelítési módszereit a szakirodalomból többen leltárba vették. A fennálló rendszer keretein belül zajló, azaz a befolyásos szereplőkkel való együttműködésre épülő mozgalmiságra Keck és Sikkink (1998) „szintemelő politikaként”, Stuart, Gunderson és Petersen (2020) „szimbiotikus transzformációként”, O’Brien, Selboe és Hayward (2018) pedig „kötelességtudó ellenállásként” hivatkozik.
- ⁵ Az interjú leiratok anonimizált változata és a kódok táblázatos csoportosítása a szerzővel való kapcsolatfelvétel útján igényelhetőek.
- ⁶ Viszont becslések szerint a résztvevők száma lényegesen alacsonyabb volt a 2019. évi sztrájkokénál.
- ⁷ A tanulmány megírásának pillanatában még nem elérhető a Greenpeace 2021. évre vonatkozó pénzügyi beszámolója, ezért a bevételek összegére vonatkozóan csak következtetésekkel lehet élni.
- ⁸ 2020-ban 231 taggal bővült a Greenpeace önkénteseinek száma (Greenpeace Magyarország, 2020a, o. 19), míg 2019-ben csak 219-en csatlakoztak a csapathoz (Greenpeace Magyarország, 2019, o. 17).
- ⁹ Szintén az ökológiai és klímaválság komplexitására mutat rá az FFF ún. „*biológusi szemlélete*”, amelynek lényege, hogy nem szabad olyan megoldásokat támogatni, amik a Föld egyes alrendszereire kedvezően hatnak, de közben más alrendszereket károsítanak (F1 interjú).
- ¹⁰ A hivatkozott cikk szerzője az XR2 interjú résztvevője; az interjú során többször utalt az itt leírtakra.
- ¹¹ A ZÖFI a vizsgált szervezetek közül létszámot tekintve a legkisebb és aktivitása a Covid-19 járvány kitörése óta elhanyagolható. Ennek következtében a mozgalom a posztpandémiás gazdasághelyreállításról nem kommunikált nyilvánosan, illetve a Z1 és Z2 interjúk tanúsága szerint nem is alakított ki egységes álláspontot.
- ¹² A tekintély tiszteletének csökkenését az XR2 interjú önmagában véve nem tartotta feltétlen negatív jelenségnek mondván, hogy *„ne azért higgyünk embereknek, mert ők valakik, hanem azért higgyünk nekik, mert megalapozottan és hitelesen állítanak valamit”*.

Mellékletek

Táblázatok

3. táblázat. Magyarország néhány legnagyobb elérésű országos lefedettségű zöld szervezete.

Forrás: az áttekintett szervezetek közösségi média oldalai és honlapjai.

Szervezet neve	Alapítás éve	Facebook oldalkövetések (2022.03.24.)	Instagram követők (2022.03.24.)	Profil
Greenpeace Magyarország Egyesület	2002	211 700	23 200	Közvetlen akciók, stratégiai perek, szemléletformálás, tudásátadás, lobbitevékenység
Magyar Természetvédők Szövetsége	1989	105 100	2 700	Tudásátadás, kutatás, lobbitevékenység, közvetlen akciók
Tudatos Vásárlók Egyesülete	2002	79 400	16 500	Tudásátadás, fogyasztói nyomásgyakorlás, szemléletformálás
WWF Magyarország Alapítvány	1991	65 300	9 100	Természetkonzerváció, kutatás, lobbitevékenység, szakpolitikai munka, szemléletformálás, közvetlen akciók
Magyar Madártani Egyesület	1974	59 000	9 000	Kutatás, tudásátadás, környezeti nevelés
Magyar Kerékpárosklub	2002	50 000	-	Kutatás, lobbitevékenység, oktatás, tömegdemonstrációk
Critical Mass Hungary	2004	40 000	-	Nyomásgyakorlás, tömegdemonstrációk
HuMuSz Szövetség	2010	22 700	2 500	Szemléletformálás
Levegő Munkacsoport	1988	16 800	1 100	Lobbitevékenység, kutatás, tudásátadás
Fridays For Future Magyarország	2019	14 700	6 200	Tömegdemonstrációk, polgári engedetlenség, nyomásgyakorlás
Energiaklub	1990	9 100	200	Kutatás, lobbitevékenység, tudásátadás
Extinction Rebellion Magyarország	2019	5 400	1 300	Közvetlen akciók, nyomásgyakorlás
Zöld Fiatalok Egyesület Pécs	2009	2 400	500	Tömegdemonstrációk, nyomásgyakorlás, közösségszervezés

4. táblázat. A négy vizsgált szervezet főbb megmozdulásainak és kampányainak jegyzéke a pandémia idején.

Forrás: a vizsgált szervezetek közösségi média oldalai, honlapjai, a Greenpeace Magyarország Egyesület éves közhasznúsági jelentései és a rögzített interjúk.

Szervezet	Kampányok/akciók 2020-ban (2020. március – december)	Kampányok/akciók 2021-ben (2021. január – december)
Greenpeace Magyarország Egyesület	Ápr. „Legyen a válság esély” c. javaslatcsomag és petíció	Febr. Kampányvideó az egyszer használatos műanyag hulladék ellen
	Máj. Kelet-közép-európai online Greenpeace tábor önkénteseknek	Ápr. 107 civil szervezet közös állásfoglalása a hazai természetvédelmi területeken folyó fosszilis beruházások ellen
	Máj. Vetítés a Karmelita kolostor falára a biológiai sokféleség világnapján	Ápr. „A természettel ki száMOL?” felirat kifeszítése a MOL székháza előtt
	Jún. „Tiszta levegő” transzparens elhelyezése a pesti rakparton	Máj.-dec. Megmozdulássorozat a fertő-tavi beruházásokkal szemben
	Jún. Klímátábor a kortárs magyarországi zöld mozgalmak résztvevőivel	Máj. A Greenpeace támogatásával létrejött Nagy Tavak Koalíció országos figyelemfelhívó akciója
	Júl. Műanyagmentes július kampány	Júl. „Tiszta levegőt!” petíció átnyújtása Karácsony Gergely főpolgármesternek és figyelemfelhívó akciók
	Aug. Körös-mente hulladéktól való megtisztítása	Aug. Sikeres „online swarming” a MOL őrsegi olajfúrása ellen
	Okt. 73 civil szervezet közös állásfoglalása a Balaton, a Fertő tó, a tatai Öreg-tó és a Velencei-tó védelme mellett	Szept. Hőlégballonos akció a természet védelméért
Extinction Rebellion Magyarország	Okt. 65 órás demonstráció a Karmelita kolostor előtt és vetítés	Nov. Látványos szabadtéri megmozdulás a COP 26 konferencia alatt
	Márc.-jún. Kommunikációs kampány a Szolidaritási Akciócsoport tagjaként	Febr. Táblatartás öt nemzetközi bank budapesti székhelye előtt
	Ápr.-jún. Online ismerkedő alkalmak, előadások és karantén kibeszélők	Szept.-dec. Nyílt ismerkedő és toborzó események újraindulása
	Jún. Klímátábor a kortárs magyarországi zöld mozgalmak résztvevőivel	Szept. Globális Klímasztrájk
	Jún. Akció a COVID-19 járvány utáni gazdasághelyreállító törekvések ellen	Szept. „Klimaválság van” felirat kifeszítése a Parlamenttel szemben
	Júl. Akció a Pénzügyminisztériumnál a szennyező vállalatok kimentése ellen	Nov. „A bolygó neve: halál?” felirat tartása a Parlament mellett („füstgyertyás akció”)
	Szept. „A klímaválságra nincs vakcina” felirat kifeszítése a Szabadság hídra	
	Okt. „Klimafutball” – akció a zöldre festés ellen a Budapest Climate Summit-on	
	Okt. 65 órás demonstráció a Karmelita kolostor előtt és vetítés	

Zöld Fiatalok Egyesület Pécs	Ápr.	Segítség az „Online kiállítás a jövőért” megszervezésében	Szept.	Segítség a Globális Klímasztrájk szervezésében
	Szept.-okt.	Zöld Bringások csoport akciója Pécs kerékpárral bejárható városrészeinek feltérképezése céljából		
	Okt.	Lakossági fórum a belvárosi kerékpártilalom feloldása érdekében		
Fridays For Future Magyarország	Ápr.	„Online kiállítás a jövőért”	Márc.	„Az üres ígéret ideje lejárt!” felirat vetítése az országgyűlés irodaházára
	Máj.	Vetítés a Karmelita kolostor falára a biológiai sokféleség világnapján	Jún.	Budapesti felvonulás a Fertő-tóért
	Jún.	Második online klímátüntetés	Szept.-dec.	Előadások és toborzó események gyakoribbá válása
	Júl.	Demonstráció a tatai Öreg-tóért	Szept.	Globális Klímasztrájk
	Szept.	„A klímaválságra nincs vakcina” felirat kifeszítése a Szabadság hídra	Szept.	„Klimaválság van” felirat kifeszítése a Parlamenttel szemben
	Szept.	Tóátölelés – tüntetés a tatai Öreg-tó partjának beépítése ellen	Nov.	Molinótartás a COP 26 kudarcára felhívva a figyelmet
	Okt.	Felszólalás a zöldre festés ellen a Budapest Climate Summit-on		
	Okt.	65 órás demonstráció a Karmelita kolostor előtt és vetítés		

5. táblázat. A vizsgált szervezetek közösségi médiaoldalainak elérési adatai, ahol egy adatpont három hónapnak felel meg (2020. március 1. – 2022. február 28.).

Forrás: szervezetek belső kimutatásai adatlekérés útján.

Facebook oldal elérése									
	2020				2021				2022
	Tavaszi	Nyári	Ősz	Tél	Tavaszi	Nyári	Ősz	Tél	
GP	2 466 576	2 049 660	2 006 043	2 603 088	2 335 273	1 992 587	2 423 795	2 420 321	
FFF	202 233	303 319	152 835	97 543	204 841	184 698	216 140	151 037	
XR	172 251	166 448	80 853	62 229	63 557	64 724	91 773	49 584	
ZÖFI	3 322	6 074	30 554	2 249	19 510	9 867	2 584	1 754	
Új Facebook oldalkedvelések									
	2020				2021				2022
	Tavaszi	Nyári	Ősz	Tél	Tavaszi	Nyári	Ősz	Tél	
GP	1 811	4 188	5 572	6 175	1 376	1 251	1 493	1 436	
FFF	507	351	297	128	156	87	231	140	
XR	204	181	123	69	51	54	210	90	
ZÖFI	106	176	489	191	297	212	182	181	
Új Instagram követések									
	2020				2021				2022
	Tavaszi	Nyári	Ősz	Tél	Tavaszi	Nyári	Ősz	Tél	
GP	1 798	1 530	2 322	599	N/A	1 702	1 131	1 397	
FFF	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	174	403	196	
XR	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	38	173	75	
ZÖFI	50	216	143	60	77	47	87	31	

Interjú vezérfonal

I. blokk. Trendek a nemzetközi térben, melyek hathatnak a klímaváltozás elleni fellépésre

I.1. Hogyan hatott a járvány a nemzetközi szolidaritásra?

I.2. Mi az a két/három fő dolog, amit a COVID-19 okozta válság tanított a nemzetközi közösségnek a klímaváltozás elleni fellépés tekintetében?

- A járvány befelé fordulás vagy kooperáció felé lökte az államokat?
- Felértékelődött az állami szint szerepe?
- Segített-e a járvány a hosszútávú gondolkodás előtérbe helyezésében?

I.3. Ha a szupranacionális szintet nézzük, milyen fő hasonlóságok és különbségek vonhatók a COVID-19 és a klímaválság természetét illetően?

II. blokk. Klímaváltozást érintő társadalmi percepciók

II.1. Az Ön tapasztalata szerint az átlagember vélekedése hogyan alakult át az elmúlt két évben?

- Többet foglalkoznak a klímaváltozás kérdésével, mint korábban?
- Kilátástalanabbnak látják az emberek az éghajlati válságot, mint korábban?

II.2. Mi az a két/három fő dolog, amit COVID-19 okozta válság tanított az egyénnek a klímaváltozáshoz való viszonyulás tekintetében?

II.3. Ha az egyén szintjét nézzük, milyen fő hasonlóságok és különbségek vonhatók a COVID-19 és a klímaválság természetét illetően?

III. blokk. Aktivizmus virtualizálódása

III.1. Pozitívan vagy negatívan értékeli a klímaaktivizmus virtualizálódását?

III.2. Az Önök szervezete vezetett-e be új formátumokat (pl. akciótípusokat, kampányformákat)? Kérem, fejtse ki!

III.3. Mondjon egy példát egy sikeres online eseményükre az elmúlt két évből! Miért volt sikeres?

III.4. Mondjon egy példát egy sikertelen online eseményükre az elmúlt két évből! Miért volt kudarc?

IV. blokk. COVID-19 válság követőkre gyakorolt hatása

IV.1. Követők száma abszolútértékben hogyan alakult?

IV.2. Pénzbeli támogatások értékében tapasztaltak változást?

IV.3. Aktivisták/fizetetlen segítők attitűdje hogyan alakult?

V. blokk. Új generációs klíma mozgalmak tovább élése

V.1. Várhatóak-e a 2018-2019-es évhez hasonló mozgósító erővel bíró diáktüntetések a következő három évben (2025-ig)? Miért?

V.2. Ön szerint a virtuális klímaaktivizmus velünk marad a jövőben is? Miért?

V.3. A virtualizálódás tovább erősítette az információs zajt. Ön szerint az ún. „infódémia” hogyan hat ki a klímaváltozás elleni küzdelemre?

VI. blokk. Szempontok a járvány utáni gazdaság-helyreállítás során

VI.1. Készítettek-e szakértői anyagot, ami a járvány utáni gazdasági helyreállításhoz kapcsolódik? Tudna-e küldeni ilyen dokumentumot?

Irodalomjegyzék

Ádám, Z. és mtsai. (2021): *Válságból lehetőség – lehetőségből válság. Szerveződések és önkormányzatok cselekvőképessége a koronavírus-járvány alatt*. Budapest: A Közélet Iskolája.

Aradi, S. (2021): 'Covid-19 járványhelyzet hatása a civil szervezetek önkéntes menedzsmentjére'. BA szakdolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem, Vezetéstudományi Intézet, Budapest.

Barclay, E. és Resnick, B. (2019): 'How big was the global climate strike? 4 million people, activists estimate'. Vox, szeptember 22. Elérhető: <https://www.vox.com/energy-and-environment/2019/9/20/20876143/climate-strike-2019-september-20-crowd-estimate> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Barnhoorn, A. (2019): 'Securitising Environmental Challenges: The Case of Climate Migration. A Case Study Analysis of the European Union and the Netherlands'. MSc szakdolgozat, Wageningen University, Environmental Policy Group, Wageningen.

Bethke, F. és Wolff, J. (2020): 'COVID-19 and shrinking civic spaces: patterns and consequences'. *Zeitschrift für Friedens- und Konfliktforschung*, 9, o. 363-374.

Boda, Z. (2004): *Globális ököpolitika*. Budapest: Helikon Kiadó.

Bolygó (2022): 'Névjegy'. Bolygó. Elérhető: <https://www.facebook.com/bolygo.hu> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.)

Boyatzis, R. E. (1998): *Transforming Qualitative Information. Thematic Analysis and Code Development*. Thousand Oaks: SAGE Publications Inc.

Boykoff, M. és mtsai. (2022): *A Review of Media Coverage of Climate Change and Global Warming in 2021*. Boulder: Media and Climate Change Observatory.

Braun, V. és Clarke, V. (2006): 'Using thematic analysis in psychology'. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), o. 77–101.

Cassegård, C. és Thörn, H. (2017): 'Climate justice, equity and movement mobilization'. In: Cassegård, C. (szerk.): *Climate Action in a Globalizing World*. New York City: Routledge, o. 33–56.

Cassegård, C. és Thörn, H. (2018): 'Toward a postapocalyptic environmentalism? Responses to loss and visions of the future in climate activism'. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 1(4), o. 561–578.

Christou, G., Theodorou, E. és Spyrou, S. (2022): 'The slow pandemic': youth's climate activism and the stakes for youth movements under Covid-19'. *Children's Geographies*.

Davidson, K. és mtsai. (2020): 'The making of a climate emergency response: Examining the attributes of climate emergency plans'. *Urban Climate*, 33.

Doherty, B., de Moor, J. és Hayes, G. (2018): 'The 'new' climate politics of Extinction Rebellion?'. Open Democracy, november 27. Elérhető: <https://www.opendemocracy.net/en/new-climate-politics-of-extinction-rebellion/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Európai Bizottság (2019): *Standard Eurobarometer 92 – Autumn 2019. "Public opinion in the European Union, First results"*. (Online). Európai Bizottság. Elérhető: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2255> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Európai Bizottság (2021): *Standard Eurobarometer 94 – Winter 2020-2021. "Public opinion in the European Union, First results"*. (Online). Európai Bizottság. Elérhető: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2355> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Európai Bizottság (2022): *Standard Eurobarometer 96 – Winter 2021-2022. "Public opinion in the European Union, First results"*. (Online). Európai Bizottság. Elérhető: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Extinction Rebellion (2022a): 'About Us'. rebellion.global. Elérhető: <https://rebellion.global/about-us/> (Utolsó

letöltés dátuma: 2022. április 6.).

Extinction Rebellion (2022b): 'Find Your Group'. rebellion.global. Elérhető: <https://rebellion.global/groups/#countries> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 6.).

Extinction Rebellion (2022c): 'Why Rebel?'. rebellion.global. Elérhető: <https://rebellion.global/why-rebel/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Extinction Rebellion (2022d): 'Our demands'. Extinction Rebellion. Elérhető: <https://rebellion.earth/the-truth/demands/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Extinction Rebellion Magyarország (2022): 'Kik vagyunk?'. (Facebook). Extinction Rebellion Magyarország. Elérhető: https://www.facebook.com/pg/xrhungary/about/?ref=page_internal (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 7.).

Foltányi, Z., Farkas, B. és Kelemen-Varga, R. (2020): *Második hullám - civil szervezeti jó gyakorlatok a koronavírus-járványban*. Budapest: Ökotárs Alapítvány.

A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített éves beszámolója és közhasznúsági melléklet – Greenpeace Magyarország Egyesület (2021): Budapest: Fővárosi Törvényszék. (Online). Elérhető: https://www.greenpeace.org/static/planet4-hungary-stateless/2021/06/a5fd0640-gphu_2020_kozhasznusagi_penzugyi.pdf (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 7.).

Fridays For Future (2022a): 'Reasons to Strike'. fridaysforfuture.org. Elérhető: <https://fridaysforfuture.org/take-action/reasons-to-strike/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 6.).

Fridays For Future (2022b): 'Who We Are'. fridaysforfuture.org. Elérhető: <https://fridaysforfuture.org/what-we-do/who-we-are/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 6.).

Fridays For Future Magyarország (2019): 'Klímatüntetés - 2. hét'. (Facebook). Fridays For Future Magyarország, március 1. Elérhető: [https://www.facebook.com/events/1219390811564326/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A\[%7B%22surface%22%3A%22page%22%7D\]%7D](https://www.facebook.com/events/1219390811564326/?acontext=%7B%22event_action_history%22%3A[%7B%22surface%22%3A%22page%22%7D]%7D) (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 7.).

Fridays For Future Magyarország (2022a): 'Nem csak a márciusi ifjaknak voltak követeléseik, a mostaniaknak is vannak! Miért állunk ki tüntetni a Kossuth térre minden héten? Mit várunk a következő kormánytól? Miért vonulunk az utcára március 25-én a VII. Globális Klímasztrájk - Budapest?'. (Facebook). Fridays For Future Magyarország, március 15. Elérhető: <https://www.facebook.com/FFFHungary/photos/a.649745068776603/1424431417974627/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 17.).

Fridays For Future Magyarország (2022b): 'Rólunk'. fridaysforfuture.hu. Elérhető: <https://fridaysforfuture.hu/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 7.).

Gardner, B. G. és Neuber, M. (2021): *Fighting Every Crisis in the Wake of Covid-19: Shifting Grounds for Mobilization among Fridays for Future Protesters in Germany*. (Online). OSF Preprints. Elérhető: <https://osf.io/rsy92/download> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Global Climate Strike (2019): '7.6 million people demand action after week of climate strikes'. Global Climate Strike, szeptember 28. Elérhető: <https://globalclimatestrike.net/7-million-people-demand-action-after-week-of-climate-strikes/> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. április 24.).

Greenpeace Magyarország (2019): *Közhasznúsági jelentés 2019*. Budapest: Greenpeace Magyarország Egyesület.

Greenpeace Magyarország (2020a): *Közhasznúsági jelentés 2020*. B Budapest: Greenpeace Magyarország Egyesület.

Greenpeace Magyarország (2020b): 'Legyen a válság esély. A Greenpeace részletes javaslatcsomagja'. greenpeace.hu, április 22. Elérhető: <https://sites.greenpeace.hu/legyen-a-valsag-esely/a-greenpeace-reszletes-javaslatcsomagja/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. március 12.).

Greenpeace Magyarország (2021): 'Átláthatóság. Információk, adatok és dokumentumok a működésünkről'. greenpeace.hu, május 27. Elérhető: <https://www.greenpeace.org/hungary/rolunk/atlathatosag/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. március 20.).

Hammond, P. (2018): 'Introduction: 'Post-political' climate change'. In: Hammond, P. (szerk.): *Climate Change and Post-political Communication: Media, Emotion and Environmental Advocacy*. London: Routledge, o. 1–17.

Haßler, J. és mtsai. (2021): 'Influence of the pandemic lockdown on Fridays for Future's hashtag activism'. *new media & society*, 0(0), o. 1–23.

Hickman, C. és mtsai. (2021): 'Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey'. *Lancet Planet Health*, 5, o. 863–873.

Holloway, I. és Todres, L. (2003): 'The status of method: flexibility, consistency and coherence'. *Qualitative Research*, 3(3), o. 345–357.

Horváth, B. (2019): 'Soha ennyi fiatal nem tüntetett még Budapesten a klímaváltozás miatt'. 444.hu, szeptember 27. Elérhető: <https://444.hu/2019/09/27/soha-ennyi-fiatal-nem-tuntetett-meg-budapesten-a-klimavaltozas-miatt> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 7.).

Huntjens, P. és Nachbar, K. (2015): 'Climate Change as a Threat Multiplier for Human Disaster and Conflict. Policy and Governance Recommendations for Advancing Climate Security'. Working Paper No. 9. The Hague Institute for Global Justice, Hága.

InfoRádió (2019): 'Klímasztrájk: „megdőlt az a paradigma, hogy ez nem az én problémám”'. infostart.hu, szeptember 27. Elérhető: <https://infostart.hu/belfold/2019/09/27/budapesti-klimasztrajk-megdolt-az-a-paradigma-hogy-ez-nem-az-en-problemam> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 7.).

Isacson, L. (2020): 'Climate Change, Securitization and Greta Thunberg'. MSc szakdolgozat, Lund University, Department of Political Science, Lund.

Jamison, A. (2010): 'Climate change knowledge and social movement theory'. *WIREs Climate Change*, 1, o. 811–823.

Keck, M. E. és Sikkink, K. (1998): *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca: Cornell University Press.

Keller, S. és Bornemann, B. (2021): 'New Climate Activism between Politics and Law: Analyzing the Strategy of the KlimaSeniorinnen Schweiz'. *Politics and Governance*, 9(2), o. 124–134.

Klenert, D. és mtsai. (2020): 'Five Lessons from COVID-19 for Advancing Climate Change Mitigation'. *Environmental and Resource Economics*, 76, o. 751–778.

Kühne, R. W. (2019): 'Climate Change: The Science Behind Greta Thunberg and Fridays for Future'. (Online). OSF Preprints. Elérhető: <https://osf.io/2n6kj/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Kythreotis, A. P. és mtsai. (2021): 'Re-evaluating the changing geographies of climate activism and the state in the post-climate emergency era in the build-up to COP26'. *Journal of the British Academy*, 9(5), o. 69–93.

Lallanilla, M. (2018): 'The History of the Green Movement'. ThoughtCo, február 5. Elérhető: <https://www.thoughtco.com/what-is-the-green-movement-1708810> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Lee, M. (2021): 'Policing the Pedal Rebels: A Case Study of Environmental Activism Under COVID-19'. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 10(2), o. 156–168.

Lénárd, L. (2021): 'Több százan tüntettek Budapesten a globális klímasztrájkon'. 444.hu, szeptember 24. Elérhető: <https://444.hu/2021/09/24/tobb-szazan-tuntettek-budapest-en-a-globalis-klimasztrajkon> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

Madill, A., Jordan, A. és Shirley, C. (2000): 'Objectivity and reliability in qualitative analysis: Realist, contextualist and radical constructionist epistemologies'. *British Journal of Psychology*, 91, o. 1–21.

Maguire, M. és Delahunt, B. (2017): 'Doing a Thematic Analysis: A Practical, Step-by-Step Guide for Learning and Teaching Scholars'. *All Ireland Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 9(3), o. 3351–3364.

Markowitz, E. M. és Shariff, A. F. (2012): 'Climate change and moral judgement'. *Nature Climate Change*, 2(4), o. 243–247.

McCright, A. M. és Dunlap, R. E. (2010): 'Anti-reflexivity. The American Conservative Movement's Success in Undermining Climate Science and Policy'. *Theory, Culture & Society*, 27(2–3), o. 100–133.

Mikecz, D. (2016): 'A globalizációkritikus mozgalom Magyarországon. Lehetőségstruktúra és mozgalmi innováció'. Doktori értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar, Politikatudományi Intézet, Budapest.

Mikecz, D. és Oross, D. (2019): *Klímaaktivizmus Magyarországon: A II. és III. Globális Klímasztrájk során végzett kérdőíves tüntetéskutatás eredményei*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet.

Montegriffo, M. (2021): 'Extinction Rebellion's Liberal Moralism Can't Save the Planet'. *Jacobin*, július 21. Elérhető: <https://www.jacobinmag.com/2021/07/extinction-rebellion-liberal-moralism-green-movements-climate-crisis> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 15.).

de Moor, J. és mtsai. (2020): *Protest for a future II. Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays For Future climate protests on 20-27 September, 2019, in 19 cities around the world*. (Online). Swedish Research Council for Sustainable Development. Elérhető: https://politikatudomany.tk.hu/uploads/files/Protest_for_a_Future_II_-_2020-02-24.pdf (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 18.).

de Moor, J. és mtsai. (2021): 'New kids on the block: taking stock of the recent cycle of climate activism'. *Social Movement Studies*, 20(5), o. 619–625.

Nowell, L. S. és mtsai. (2017): 'Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria'. *International Journal of Qualitative Methods*, 16, o. 1–13.

O'Brien, K., Selboe, E. és Hayward (2018): 'Exploring youth activism on climate change: dutiful, disruptive, and dangerous dissent'. *Ecology and Society*, 23(3).

Paár, Á. (2020): 'A zöld mozgalmak esztörténeti gyökerei Magyarországon'. *Kommentár*, 1, o. 66–76.

Pettit, J. (2004): 'Climate Justice: A New Social Movement for Atmospheric Rights'. *IDS Bulletin*, 35(3), o. 102–106.

Rákos, A. D. (2022): 'Klímaaktivizmus: az új közellenség? Zöld mozgalmak a magyar kormányközeli sajtó szemszögéből'. In: Mikecz, D. és Oross, D. (szerk.): *Éghajlatváltozás és politika. Attitűdök, tüntetők, reakciók*. Budapest: Napvilág Kiadó, o. 135–157.

Sarkadi, P. (2020): 'A klímaválságra nincs vakcina'. *Greenfo*, szeptember 25. Elérhető: <https://greenfo.hu/hir/a-klimavalsagra-nincs-vakcina/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. március 12.).

Saunders, C., Doherty, B. és Hayes, G. (2020): 'A New Climate Movement? Extinction Rebellion's Activists in Profile. A Report'. CUSP Working Paper Series No. 25. Centre for the Understanding of Sustainable Prosperity, Guildford.

Pinckney, J. és Rivers, M. (2020): 'Sickness or Resilience: Social Movement Adaptation to COVID-19'. *Journal of International Affairs*, 73(2), o. 23–42.

- Schreurs, M. és Papadakis, E. (2020): *Historical Dictionary of the Green Movement*. London: Rowman & Littlefield.
- Soler-i-Martí, R., Ferrer-Fons, M. és Terren, L. (2020): 'The interdependency of *online* and offline activism: A case study of Fridays For Future Barcelona in the context of the COVID-19 lockdown'. Hipertext.net Working Paper Series No. 21. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona.
- Stern, N. (2007): *The economics of climate change: the Stern review*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stuart, D. (2020): 'Radical Hope: Truth, Virtue, and Hope for What Is Left in Extinction Rebellion'. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 33, o. 476–504.
- Stuart, D., Gunderson, R. és Petersen, B. (2020): 'The climate crisis as a catalyst for emancipatory transformation: An examination of the possible'. *International Sociology*, 35(4), o. 433–456.
- Swyngedouw, E. (2010): 'Apocalypse Forever? Post-political Populism and the Spectre of Climate Change'. *Theory, Culture & Society*, 27(2–3), o. 213–232.
- Szekeres, D. (2021): 'Az új koronavírus okozta világjárvány hatása a magyarországi civil szervezetek forrásteremtési lehetőségeire'. BA szakdolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem, Vezetéstudományi Intézet, Budapest.
- Szolidaritási Akciócsoport (2020): 'Nem térhetünk vissza a normális működéshez, mert a normális működés maga a probléma'. Mérce, április 11. Elérhető: <https://merce.hu/2020/04/11/nem-terhetunk-vissza-a-normalis-mukodeshez-mert-a-normalis-mukodes-maga-a-problema/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. március 12.).
- Taylor, M., Watts, J. és Bartlett, J. (2019): 'Climate crisis: 6 million people join latest wave of global protests'. The Guardian, szeptember 27. Elérhető: <https://www.theguardian.com/environment/2019/sep/27/climate-crisis-6-million-people-join-latest-wave-of-worldwide-protests> (Utolsó letöltés dátuma: 2021. április 24.).
- Thompson, C. (2020): '#FightEveryCrisis: Re-framing the climate movement in times of a pandemic'. *Interface. A journal for and about social movements*, 12(1), o. 225–231.
- Wahlström, M., Wennerhag, M. és Rootes, C. (2013): 'Framing "The Climate Issue": Patterns of Participation and Prognostic Frames among Climate Summit Protesters'. *Global Environmental Politics*, 13(4), o. 101–122.
- Workman, J. (2019): 'Greta Thunberg's Remarks at the Davos Economic Forum'. weforum.org, január 25. Elérhető: <https://www.weforum.org/agenda/2019/01/our-house-is-on-fire-16-year-old-greta-thunberg-speaks-truth-to-power/> (Utolsó letöltés dátuma: 2022. április 6.).
- Zantvoort, F. (2021): 'Movement pedagogies in pandemic times: Extinction Rebellion Netherlands and (un)learning from the margins'. *Globalizations*, o. 1–14.